

Ur *Kina – Tradition och förnyelse* (1973) – Stavningen av kinesiska namn är moderniserad
 Artikeln ger en översiktlig historik över det kinesiska kommunistpartiet från dess bildande 1921 fram till slutet av kulturrevolutionen 1973. I noterna och efter artikeln ges en del ytterligare lästips.

Trygve Lötveit

Kinesiska kommunistpartiet och inrikespolitiken

Det kinesiska kommunistpartiet grundades år 1921, en tid som för Kinas del erbjöd den ypperligaste grogrund för radikala rörelser. Kina ropade efter revolution.

Det var ett rop efter en revolution av landets nationella status. Den traditionella känslan av kinesisk upphöjdhet i förhållande till andra folkslag hade knäckts genom de svidande förödmjukelser som världens stormakter tillfogat Kina — brytningen mellan forntidens storhet och nutidens nederlag skapade enorma krav på en nationell rehabilitering.

Och det var ett rop efter en social revolution inom landet. Bristen på social jämlikhet gjorde sig först och främst gällande på landsbygden där de kinesiska bönderna i kolossal skala utnyttjades och utsögs av godsägarna. Utnyttjandet i städerna försiggick i mindre skala, men inte mindre intensivt — den förhållandevis fåtaliga arbetarklassen led fruktansvärt av undernäring och eländiga arbetsförhållanden. De skarpa kraven på en social omvälvning gick hand i hand med de lika skarpa kraven på en nationell rehabilitering.

Det var mot denna bakgrund som unga radikala kineser, först och främst intellektuella gick och sökte en verkligt revolutionär ideologi. En del av dem fann svaret i den marxist-leninistiska läran, de blev kommunister av övertygelse, de slöt sig samman för att bilda lokala kommunistiska grupper, och tretton representanter för sådana grupper möttes för en kongress i Shanghai i juli 1921 för att bilda *Det kinesiska kommunistpartiet*.¹

En av de tretton var en ung revolutionär från provinsen Hunan, en man som ett par år tidigare hade avslutat en högre pedagogisk utbildning, *Mao Zedong*. Mao kom således redan från början med i ledarskiktet i den kinesiska kommuniströrelsen, men han var tills vidare inte den person som utpekade sig som den högste ledaren. Den rollen tillföll en revolutionär av något äldre årgång, *Chen Duxiu*.

Chen Duxiu hade under en kort tid varit professor vid Pekinguniversitetet och åtnjöt i övrigt ett stort anseende som revolutionär skribent och redaktör. Kring honom samlades radikala krafter i landet och under hans ledning växte Kommunistpartiet från den mycket blygsamma början 1921 till en långt mer betydelsefull position 1927. Detta var en väldig växtperiod, men en växtperiod som slutade i en katastrof. Chen Duxiu fick skulden för katastrofen, vilket nog till stor del var oriktigt. Det var en annan person som borde ha pålagts mer av skulden och det var Josef Stalin; men han skaffade sig efterhand en så stark position inom den sovjetiska och den internationella kommuniströrelsen att han inte längre kunde kritiseras av ortodoxa kommunister.

Från samarbete till katastrof

Vad som skedde var att de kinesiska kommunisterna under denna tid drev ett nära samarbete med

¹ Schram, Stuart: *Mao Tse-tung*. London, Penguin Books Ltd., 1966, s. 62-67. (Även på svenska) [Marxismen kom mycket sent till Kina. Den första kompletta kinesiska upplagan av *Kommunistiska manifestet* kom t ex först i april 1920 – Red]

ett parti som stod åtskilligt mer till höger, nämligen Guomindang. Under det tidiga 20-talet kunde de två partierna samarbeta i en nationell kamp för att skapa politisk enhet i ett kaotiskt Kina där lokala krisherrar hade makten i sina respektive provinser. Kommunisterna och Guomindang kunde vidare samarbeta för att försvara Kina mot ingrepp och förödmjukelser från imperialistiska stormakter, och de kunde nå en viss enighet i fråga om relativt moderata sociala reformer.

Ledarna i Moskva satsade starkt på samarbetet mellan de två kinesiska partierna. Ryska militära och politiska rådgivare skickades till Kanton där Guomindang och kommunisterna gick samman för att bygga upp en elithär som skulle marschera norr ut och ena Kina. Ryska vapensändningar skickades från Vladivostok till Kanton för att utrusta elithären. 1926 började denna sin historiska marsch norrut för att skapa politisk enhet i landet. Det såg mycket lovande ut. Våren 1927 hade den Guomindang-kommunistiska enhetsfronten den sydliga delen av Kina under kontroll och dess trupper befann sig i storstäderna Shanghai och Wuhan. Men så brast det hela.

Visserligen hade man kunnat se både friktioner och varningssignaler innan den stora kraschen kom. Det fanns starka reaktionära element i Guomindang och i alliansen var Kommunistpartiet den svaga parten. Fanns det risk för att Guomindang — enligt typiskt kinesiskt krigsherremönster — skulle förråda och slå ned på sin allierade? Betänkligheterna sopades emellertid undan.

Efter *Sun Yat-sens* [Sun Zhongshan] död 1925 blev *Chiang Kai-shek* [modern stavning: *Jiang Jieshi*] efter hand det starka namnet i Guomindang. Chiang Kai-shek var inte kommunist, men han verkade mycket röd under denna tid och det fanns fortsatta förhoppningar om att allt skulle gå bra. Men så i april 1927 ändrade Chiang Kai-shek färg, från rött till blått.

Chiang Kai-shek förrådade revolutionen genom att starta en massaker på kommunister och kommunist sympatisörer i Shanghai den 12 april 1927. Stalin hade i sina instruktioner till de kinesiska kommunisterna satsat på samarbetet med Guomindang och Chiang Kai-shek, och händelserna i Shanghai blev därför ett kraftigt slag mot Stalins prestige.

Men Stalin kunde inte erkänna sina fel. Han framhärskade i att allianspolitiken var riktig och att den skulle fortsätta. Samarbete med Chiang Kai-shek var det visserligen inte längre tal om och Chiang kontrollerade vid denna tid en högerflygel inom Guomindang samt den militära och politiska maktapparaten i områdena kring Shanghai och Nanking. Men längre upp Yangtze-floden i Wuhan satt Chiang Kai-sheks rivaler i Guomindang, den så kallade ”vänsterflygeln”. De kinesiska kommunisterna skulle fortsätta samarbetet med denna vänsterflygel, instruerade nu Stalin. Detta samarbete gick bra under en mycket kort tid, men efter några veckor satte också officerare från vänster-Guomindang igång en anti-kommunistisk terror. Från sommaren 1927 var hela Guomindang förenat i sin anti-kommunism. Stalins allianspolitik hade återigen slagit grundligt fel.²

Under dessa dramatiska månader i början av 1927 visade det sig att det rådde stor oenighet inom det kinesiska kommunistpartiet om vilken politik som skulle föras med hänsyn till bondefrågan. Det fanns enorma revolutionära krafter dolda hos de kinesiska bondemassorna, men var tiden inne för att sätta igång böndernas revolution? Chen Duxiu ville föra en mer moderat politik i detta fall och han var på denna punkt helt överens med de instruktioner som Stalin gett – så länge man skulle försöka med någon form av samarbete med Guomindang, så var det omöjligt att föra en radikal bondepolitik. Mao Zedong hade emellertid en helt annan syn på frågan.

² Lötveit, Trygve: *Sovjet og China fra 1920 til idag*. Oslo, Norsk Utenrikspolitisk Institutt, 1962, s. 2-9. [För en grundlig genomgång av dessa för den kinesiska kommunismen så ödesdigra år, se [Om kinesiska revolutionen 1925-27](#), av Kenth-Åke Andersson – Red]

Mao Zedong gjorde tidigt under 1927 en inspektionsresa i sin hemprovins Hunan och där blev han vittne till att lokala bondemassor hade gjort spontana resningar mot sina utsugare godsägarna och de lokala myndigheterna. Mao fick en vision av att detta skulle ske i hela Kina:

”Inom en mycket kort tid kommer åtskilliga hundratals miljoner bönder i Kinas centrala, södra och norra provinser att resa sig som en stormvind — en kraft så oerhört snabb och våldsamt att ingen kraft, hur stor den än är, kommer att kunna undertrycka den”.³

Det var denna enorma våg av bonderevolt som Mao i stort sett kom att bygga sin verksamhet på under de kommande åren. Men han kom därmed i en skarp konflikt med toppskiktet i de kinesiska kommunistpartiet. Under en kort tid 1927 var han i strid med Chen Duxius höger-tendenser beträffande bondefrågan och han fick ännu större svårigheter längre fram, efter det att Partiets toppskikt hade genomgått en fantastisk radikaliserings — Mao var hädanefter tvungen att slåss mot partiets vänstertendenser.

Mao contra Partiets vänstertendenser

Radikaliseringen av partipolitiken genomfördes under sommaren och hösten 1927 efter det att Guomindangs militär- och polismakt hade slagit ner på sin tidigare kommunistiska allierade, I augusti avsattes Chen Duxiu från sin post som Kommunistpartiets generalsekreterare* och ny partiledare blev *Qu Qiubai*, en före detta redaktör och skribent som hade vistats en längre tid i Moskva och som var väl förtrogen med både ryska språket och med politiska affärer i Sovjetunionen. Det finns knappast några skäl att tvivla på att Qu Qiubai lojalt ville följa Stalins linje, och Stalins Kina-politik drogs nu radikalt mot vänster. Stalin ville nu ha rena kommunistuppror i Kina. Detta ledde bland annat till en våldsamt tragedi i Kanton i december 1927, efter det att kommunisterna hade gjort uppror mot de reaktionära makthavarna i staden. Upproret kvävdes i blod. Det fanns också andra kommunistiska resningar i Kina — en av dem var *skördeupproret* i Hunan i september 1927, en resning som leddes av Mao Zedong. Skördeupproret misslyckades också med att genomföra sina ursprungliga mål, men det blev trots allt början till Maos uppbyggnad av en maktapparat i avsides liggande bondeområden, och därifrån går det en obruten linje till kommunismens seger i hela Kina.

Som framgång av namnet organiserades skördeupproret under skördetiden, då böndernas harm väcktes av att godsägarna kom för att kräva de skyhöga arrendeavgifterna, och det därför skulle vara lätt att tända revolutionsgnistan. Kommunistpartiets centralkommitté gav Mao Zedong i uppdrag att leda detta uppror i provinsen Hunan. En ytterst ansenlig revolutionär styrka organiserades för ändamålet, och den bestod av bönder, arbetare och före detta Guomindang-soldater. Mao misslyckades i sitt försök i september 1927 att rycka fram med denna revolutionsarmé mot provinsstaden Changsha och i stället ledde han en del av sin slagna styrka åt sydöst och etablerade i oktober samma år det berömda kommunistiska basområdet i berglandskapet, *Jinggangshan*, på gränsen mellan provinserna Hunan och Jiangxi.

Efter att ha etablerat denna militärbas, satte Mao Zedong, tillsammans med sina politiska medarbetare, igång med att organisera böndernas kamp mot godsägarna i Jinggangshan och de närliggande områdena. Partiapparatens byggdes ut och folkmassorna organiserades i arbetar-bonde- och soldatråd efter ryskt mönster; efter hand antog dessa råd också beteckningen sovjeter. Många frågor uppstod beträffande jordpolitik, klasskamp och organisationsmetoder, frågor som inte kunde lösas på en gång, men Mao och hans medarbetare fick med tiden erfarenheter som de

³ Citatet är hämtat från Schram, Stuart: *The Political Thought of Mao Tse-tung*. New York, Frederick A. Praeger, 1963, s. 179-180.

* Chen Duxius version av historien finns i [Appell till alla kamrater i det kinesiska kommunistpartiet](#) (10/12 1929)

kunde bygga på senare, då de fick möjlighet att arbeta i en större skala.

Våren 1928 fick Jinggangshan-basen en betydande militär förstärkning, då en revolutionär styrka under ledning av *Zhu Deh* kom — denna styrka var en rest av de militära avdelningar som under kommunistisk ledning hade gjort uppror i staden Nanchang redan i augusti 1927. Zhu Deh var en yrkesmilitär med lång erfarenhet; han blev nu överbefälhavare för den samlade revolutionsarmén vid Jinggangshan, som fick namnet *Den fjärde röda armén*. Mao Zedong behöll ett mycket stort inflytande över militära frågor som kommunistpartiets högste representant i hären. Hären hade nu vuxit till en samlad styrka på över 10 000 man, men bara en del av soldaterna hade gevär, resten hade inget annat än långa spjut.

I november 1928 fick basen ytterligare militär förstärkning i och med att *Peng Dehuai*, en före detta Guomindangofficer som hade lett sin avdelning i en revolt i Hunan, marscherade med resterna av avdelningen till Jinggangshan. Försörjningssituationen blev ytterst svår genom detta och den Röda armén utsattes för häftiga Guomindangangrepp. Dessa svårigheter medförde att Mao Zedong och Zhu Deh lämnade Jinggangshan i januari 1929 och ledde huvudstyrkan av hären österut för att sprida en revolution som redan hade påbörjats i vissa landområden i det sydliga Jiangxi och det västliga Fujian.⁴

Den Röda armén under Mao och Zhu gjorde vidsträckta strövtåg i det i och det västliga Fujian under 1929-1930 och med arméns hjälp utbreddes böndernas kamp mot godsägarna och andra utsugare till ett betydande område. Problemet var att konsolidera maktställningen i det nya basområdet, som i och för sig erbjöd långt större möjligheter än Jinggangshan. Det gällde för Mao och Zhu att ta vara på armén — de dyrbara röda styrkorna fick inte sättas in i dumdristiga angrepp som kunde leda till självutplåning. Men på grund av dylika hänsyn råkade ledarna i den Röda armén i skarp konflikt med Centralkommittén i det kinesiska kommunistpartiet.

Under det att Mao och Zhu kämpade i avsides liggande trakter förde Centralkommittén en underjordisk tillvaro i Shanghai. Den starke mannen i Centralkommittén åren 1928-1930 hette Li Lisan och han hade högtflygande idéer om nära förestående händelser i Kina. Revolutionen stod för dörren i Kina och den kinesiska revolten kunde sätta igång världsrevolutionen. Trogen den marxist-leninistiska läran ville Li Lisan först och främst bygga på revolutionskrafterna bland proletariatet och kritiserade Maos uppbyggnad av ett maktcentrum baserat på en armé som till större delen var sammansatt av t snart fram till att han ha användning för Maos bondearmé — han hade användning för de olika kommunistiska bondearméer som hade upprättats i en rad avsides liggande basområden i Kina under denna tiden, och armén under Mao och Zhu var den viktigaste. I storstäderna i det centrala Kina skulle arbetarrevolterna i städerna koordineras med angrepp från bondearmén utifrån, städerna skulle erövrats och snart skulle hela Kina uppslukas av revolutionsvågen. Li Lisan var nog inspirerad av optimistiska uttalanden som sänts ut av Komintern under denna tid, men han gick otvivelaktigt längre — han menade att han förstod situationen i Kina bättre än ledarna i Moskva.⁵

Li Lisan och Centralkommittén gav bondearmén order om att gå till angrepp och vid ett tillfälle ledde det till en förvånande framgång, men en mycket kortvarig sådan. Under utomordentligt gynnsamma omständigheter erövrade en styrka under Peng Dehuai Changsha, provinshuvudstaden i Hunan, i slutet av juli 1930, men efter tio dagar drevs Peng ut ur staden igen. Enligt order

⁴ Schram, 1966, s. 122-125, 130-132 och 137-138; Ch'en, Jerome: *Mao and the Chinese Revolution*. London, Oxford University Press, 1965, 1965, s. 139.

⁵ Hsiao Tso-liang: *Power Relations within the Chinese Communist Movement, 1930-1934*. Seattle, University of Washington Press, 1961, s. 14-18 och 22-31; Schram, 1966, s. 141-142 och 146-149. [Li Lisans politik brukar kallas *Li Lisan-linjen – Red*]

från Centralkommittén ledde nu Mao och Zhu sin armé till ett angrepp mot Nanchang, provinshuvudstaden i Jiangxi, men efter stora förluster under en stormning mot stadens överlägsna befästningar, övergav de planen och drog sina trupper västerut. På vägen mötte de Peng Dehuai och hans avdelning, och i enlighet med Centralkommitténs order sattes de förenade styrkorna, som räknade ca 20 000 man, in i ett nytt angrepp på Changsha. Men nu hade fienden förberett sig, och angreppet förde med sig nya bittra förluster för den Röda armén, och Mao kom därför överens med Zhu och Peng om att avblåsa hela företaget. I mitten av september 1930 började återtåget; de trupper som hade överlevt fördes återigen till basområdet i Syd-Jiangxi.⁶

Men återtåget var i strid med Centralkommitténs order. Mao Zedong hade, som högste politiske kommissarie i armén, brutit mot partidisciplinen och det var en allvarlig sak. Mao slapp emellertid helskinnad ifrån det hela, eftersom den starke mannen i Centralkommittén, Li Lisan dömdes i stället. Li kallades till Moskva där han måste göra förödmjukande bekännelser om sin katastrofala äventyrspolitik och han fick inte tillåtelse att återvända till Kina förrän ungefär 15 år senare.

Mao och Zhu fortsatte att utvidga basområdet i det avsides liggande bergslandskapet i Syd-Jiangxi och Väst-Fujian, och samtidigt hände det intressanta saker i particentrum som fortfarande förde en underjordisk tillvaro i Shanghai. En grupp unga Stalintrogna kinesiska kommunister som hade tillbringat de senaste fyra åren som studenter vid Sun Yat-sen-universitetet i Moskva, hade nu återvänt till Kina, och de aspirerade på ledarskapet i det kinesiska kommunistpartiet. De var allt som allt 28 stycken och de kom att kallas ”De 28 bolsjevikerna” av sina politiska motståndare. De hade liten erfarenhet av revolutionär kamp, under det att de var tillräckligt skolade i marxist-leninistiska teorier. Dessa studenter tidigare rektor vid Sun-Yat-sen-universitetet, ryssen *Pavel Mif*, utnämndes till Kominterndelegat till Kina och han hjälpte de mest framstående medlemmarna i gruppen att uppnå ledarskapet i det kinesiska kommunistpartiet tidigt under 1931. Ledaren för ”bolsjevikgruppen” *Chen Shaoyu* (Wang Ming), var under en kort tid 1931 Partiets generalsekreterare, men återvände därefter från Shanghai till Moskva. En annan ”bolsjevik” var *Qin Bangxian* (Bo Gu), som blev Partiets generalsekreterare i september 1931, och en tredje medlem av gruppen *Zhang Wentian* (Luo Fu) skulle senare bli en farlig rival till Mao Zedong om ledningen av den administrativa apparaten i basområdet i Syd-Jiangxi och Väst-Fujian.⁷ *Zhou Enlai* var inte medlem av ”bolsjevikgruppen” men under tiden 1931-1935 stod han i nära samarbete med gruppens ledare och han fick mycket betrodda uppdrag inom partiapparaten.

”De 28 bolsjevikerna” och deras närmaste bundsförvanter kontrollerade topporganen i det kinesiska kommunistpartiet under den förhållandevis långa tiden från januari 1931 till januari 1935. Mao Zedong kom också i strid med denna partiledning — en konflikt som nog var bittrare än den han hade haft med Li Lisan.

Mao hade nu erfarenhet av att ligga i strid med ledningen för Partiet. Den officiella kinesiska historieskrivningen ger en speciell framställning av dessa stridigheter, en beskrivning som visserligen har förenklats men som trots allt illustrerar det väsentliga i händelseutvecklingen. Enligt denna beskrivning stred Mao 1927 mot en högeropportunist i bondefrågan, som partiledningen under Chen Duxiu gjorde sig skyldig till; under tiden 1927 — 1928 opponerade sig Mao mot den ”första vänsterlinjen” i partiledningen under Qu Qiubai, en linje som tog sig uttryck i en blind upprorspolitik utan någon som helst förnuftig värdering av konsekvenserna; 1930 kom Mao i konflikt med den ”andra vänsterlinjen” under Li Lisan, som bland annat tycktes vara redo

⁶ Schram, 1966, s. 142-43; Ch'en, Jerome, 1965, s. 156-159; Smedley, Agnes: *The Great Road: The Life and Times of Zhu De*. New York, Monthly Review Press, 1956, s. 274-279.

⁷ Sheng Yueh: *Sun Yat-sen University in Moscow and the Chinese Revolution*. Kansas, The University of Kansas, 1971, s. 205-261.

att riskera den Röda arméns existens genom att sätta in den i dumdristiga angrepp mot storstädernas fästningar; och slutligen råkade Mao 1931-1935 i en bitter konflikt med den ”tredje vänsterlinjen” under de ”28 bolsjevikernas” ledning, en linje som ledde till mycket allvarliga felgrepp ideologiska, politiska, militära och organisatoriska frågor.⁸

Från sin utgångspunkt i Shanghai försökte partiledningen under de ”28 -bolsjevikerna” att efter januari 1931 få kontroll över Mao och hans apparat i basområdet. Efterhand flyttade också fler och fler av topledarna i Partiet från Shanghai till Maos huvudkvarter i Jiangxi. Det var på det hela taget en ganska imponerande apparat som Mao och hans medarbetare hade byggt upp. Förutom armén fanns den lokala partiapparaten och så sovjetapparaten för den civila administrationen.

Gränserna för de distrikt som Mao kontrollerade politiskt var en tid nog så flytande, men efterhand konsoliderade sig ett sammanhängande kommuniststyrkt område med en befolkning på cirka tre miljoner i det sydöstliga Jiangxi och det västliga Fujian. Det kallades *Det centrala sovjetområdet* eftersom det var det viktigaste av de områden i Kina där sovjeter hade upprättats. Folkvalda sovjeter installerades på det rent lokala planet och sovjeter som valts indirekt installerades på högre plan. I november 1931 grundades en upprorsstat — *Den Kinesiska Sovjetrepubliken* — med huvudstad i staden Ruijin i Jiangxi. Teoretiskt omfattade sovjetrepubliken alla de kommunistkontrollerade områdena som låg spridda runt om i Kina, men kommunikations-svårigheter gjorde att regeringen i Ruijin i stort sett bara hade kontroll över Det centrala sovjetområdet.

Inrättandet av en regeringsapparat för detta avsides liggande landområde var en mycket svår sak. Det var tydligt att Mao Zedong genom sitt tidigare organisationsarbete hade skaffat sig en speciell insikt i de lokala problemen och han sattes nu att leda statsapparaten. Mao innehade positionen som ordförande i Folkkommisariernas råd, dvs. han var en slags statsminister i den Kinesiska Sovjetrepubliken under tiden november 1931 — februari 1934.. Under den tiden kan han ha haft en reell inflytelse över statsstyrelsen men han var trots allt tvungen att följa partilinjen och partiledningen under de ”28 bolsjevikerna” drev igenom en kraftig radikaliserings av republikens politik. I februari 1934 hade partiledningen kommit fram till att Mao inte var tillräckligt radikal, och han byttes ut som ”statsminister” och ”bolsjevik” Zhang Wentian blev den som sattes dit i stället.

Jordfördelningspolitiken är ett exempel på att partiledningen drev systemet mot vänster. Alla var eniga om att det var livsviktigt för kommunismens sak i Sovjetområdet att vinna aktivt stöd från bönderna, och att detta stöd bäst kunde uppnås genom att man avskaffade godsägarsystemet och delade ut utsugarnas jord till folkets massor, men det rådde trots allt en stor oenighet om hur radikalt man skulle gå till väga. Mao hade vid den tiden skaffat sig en betydande erfarenhet i fråga om jordreformens genomförande, och han hade kommit fram till det att det trots allt måste finnas en gräns för radikalismen. Alltför radikala tilltag kunde leda till uppslitande tillstånd som skulle undergräva stödet från folkmassorna — själva den grundval som kommunisterna stod på.

Efter ett visst experimenterande hade Mao 1930 kommit fram till en relativt moderat jordfördelningspolitik. Hans instruktioner gick förvisso ut på att godsägarnas och de rika böndernas jord skulle konfiskeras men vid omfördelningen av jorden skulle även medlemmar av dessa utsugar-klasser få sina andelar, med vissa undantag för personer som hade gjort sig skyldiga till kontra-revolutionära handlingar. Partiledningen under de ”28 bolsjevikerna” genomförde emellertid i

⁸ *Selected Works of Mao Zedong*, 1965, band 3 s. 178-193; Ho Kan-chih: *A History of the Modern Chinese Revolution*. Peking, Foreign Languages Press, 1959, s. 131-133, 186-188 och 207-209.

den nya jordlagen av november 1931 långt radikalare bestämmelser: vid omfördelningen skulle de rika bönderna bara få sig tilldelat dålig jord, under det att godsägarna inte skulle få någon jord alls — själva grundvalen för deras existens rycktes bort.

Mao fick som ledare av statsadministrationen i uppdrag att genomföra de nya radikala bestämmelserna. Sommaren och hösten 1933 ledde han en intensiv klasskamp mot godsägare och rika bönder i Det centrala sovjetområdet, men då han såg att klasskampen ledde till överdrifter, gick han över till en mer moderat linje från och med oktober samma år. Maos moderation kritiserades mycket av partiledningen och efter det att Zhang Wentian hade tagit över som ”statsminister” i februari 1934 fördes en tygellösare klasskamp än någonsin; genom en serie missgrepp kom också många vanliga bönder, som egentligen skulle höra till revolutionens vänner, att få lida. Mao hade rätt — partistyrelsens till ytterlighet gränsande radikaliserings av klasspolitiken undergrävde stödet från folkmassorna, själva den grundval som kommunistregimen vilade på.⁹

Militärstrategin genomgick också en radikaliserings och det var nog det mest katastrofala av allt. Mao Zedong och Zhu Deh hade tidigare i stort sett bestämt militärstrategin i Det centrala sovjetområdet, och de använde sig då av en mycket elastisk krigsföring. Mao och Zhu drog tillbaka den Röda armén undan fiendens angrepp, vilseförde fienden, lurade fienden att sprida sina styrkor och när motståndarens trupper var trötta och desorienterade så lät de den Röda armén krossa de fientliga avdelningarna en efter en. Genom att följa sådana principer vann den Röda armén över de långt överlägsnare Guomindangstyrkorna under tre ”förintelsekampanjer” som Chiang Kai-shek satte i verket mot de kinesiska kommunisterna 1930-31.

Partiledarna menade emellertid att Maos principer inte passade för modern krigsföring. De nekade att dra tillbaka den Röda armén för fiendens angrepp; de ville sätta hårt mot hårt, och stoppa Guomindangarméns framryckningar på ett tidigt stadium under den fjärde och femte förintelsekampanjen som Chiang Kai-shek satte i verket 1932-34. En tid ledde också denna strategi till goda resultat, men 1934, under den femte kampanjen, urartade det till ett långvarigt och blodigt ställningskrig. En stor del av den Röda armén gick förlorad, och med enorma styrkor ryckte fienden långsamt men säkert fram mot hjärtat av Det centrala sovjetområdet. Den militära situationen blev desperat, och i oktober 1934 tvingades den Röda arméns huvudstyrka att evakuera sovjetområdet och bege sig ut på *Den långa marschen*.¹⁰

Huvudstyrkan i den Röda armén, som bröt sig igenom den fientliga belägringen och började *Den långa marschen* i oktober 1934, kan uppskattas till ca 100 000 man med en mycket betydande osäkerhetsmarginal. Bara en liten del av denna styrka fullföljde marschen ett år senare. Armén genomgick fantastiska strapatser över kolossala sträckor genom delar av provinserna Jiangxi, Guangdong, Hunan, Guangxi, Guizhou, Yunnan, Xikang, Sichuan och Gansu innan den äntligen kom fram till de nordliga Shaanxi. Utom detta att behöva utstå fientliga angrepp under marschen, så var trupperna tvungna att med sin ytterst bristfälliga utrustning ta sig över stora naturhinder — forsande älvar skulle man ta sig över, snöklädda fjällkedjor skulle man bestiga och man skulle ta sig fram över ändlösa myrmarker. På det hela taget verkar det ofattbart att någon del av hären kunnat överleva.¹¹

Under marschen skedde en avgörande förändring i toppen av det kinesiska kommunistpartiet. I januari 1935, under ett kort uppehåll som den Röda armén gjorde i staden Zunyi i provinsen

⁹ Lötveit, 1973, s. 12-97 och 151-183.

¹⁰ Schram, 1966, s. 155-165 och 169-180.

¹¹ En detaljerad beskrivning finns i Wilson, Dick: *The Long March The Epic of Chinese Communism's Survival*. London, Hamish Hamilton Ltd., 1971.

Guizhou, hölls det ett möte i Kommunistpartiets Politbyrå; och där fastslogs det att partistyrelsens militärstrategi hade grundligt slagit fel. Mao Zedong som tidigare befunnit sig i kraftig opposition mot partistyrelsen övertog nu den högsta kontrollen av partiapparaten.¹²

Allians mellan dödsfiender

Kommunistiska gerillastyrkor hade varit verksamma i Shaanxi ända sedan 1927 och 1934. etablerades ett mer permanent sovjetområde i den nordliga delen av provinsen.²⁹ Detta sovjetområde blev slutmålet för Den långa marschen, och hit kom Mao Zedong i oktober 1935, tillsammans med andra toppledare i Partiet och en utarmad arméstyrka på uppskattningsvis 7 000-8 000 man. Denna anspråkslösa styrka förenades med de kommunistiska gerillaenheterna som tidigare befunnit sig i Nord-Shaanxi och med andra röda trupper som under 1935-1936 marscherade till sovjetområdet från olika delar av Kina.¹³

Den Kinesiska Sovjetrepubliken hade formellt fortsatt att finnas till under Den långa marschen, och republikens statsapparat installerade sig nu i Nord-Shaanxi. Även om det är svårt att få klarhet i den formella strukturen hos ledarskiktet under denna tid så vet vi att Mao Zedong nu hade högsta kontrollen över statsapparaten såväl som över partiapparaten.¹⁴

En avgörande omläggning av Partiets och republikens politik förtogs gradvis under åren 1935-37. Medan kommunisterna under åren närmast innan Den långa marschen först och främst hade arbetat för att organisera klasskampen på landsbygden, så kom de från och med 1935 att i allt högre grad koncentrera sig på Kinas nationella kamp — kampen mot de japanska invasionsstyrkorna.

Redan 1931 hade japanerna ockuperat Manchuriet och under de följande åren trängde de ram genom Inre Mongoliet. Faran för en japansk invasion i de centrala delarna av Kina överskuggade under denna tid alla andra problem. Det var mot denna bakgrund som Mao Zedong efterhand till en mycket stor del gav avkall på klasskampen på landsbygden. Partiet vädjade nu till alla samhällsklasser i Kina att stå enade mot faran från Japan. Och 1936-37 hände det fantastiska att kommunisterna ingick en antijapansk allians med den tidigare dödsfienden Chiang Kai-shek.

Ingåendet av denna allians försiggick inte utan dramatik. Så sent som i december 1936 ansåg Chiang Kai-shek det som sin främsta uppgift att utrota de kommunistiska ”banditerna” som nu hade slagit sig ner i Nord-Shaanxi. Överkommendör för de Guomintangtrupper som för detta ändamål hade stationerats i Shaanxi, var general *Zhang Xueliang*, en krigsherre med bakgrund i Manchuriet. Det var förlusten av Manchuriet till de japanska invasionstrupperna som först och främst sysselsatte Zhang Xueliang; han menade att det var viktigare att slåss mot japanerna än att slåss mot de kinesiska kommunisterna, och våren 1936 träffade han ett hemligt avtal med kommunisterna om att inställa fientligheterna.¹⁵ Chiang Kai-shek insisterade emellertid på att utrotningsfälttåget mot kommunisterna skulle fortsätta och för att driva sin vilja igenom reste han personligen till Zhang Xueliangs huvudkvarter i Xi’an, provinshuvudstaden i Shaanxi. I december nådde krisen i förhållandet mellan de två sin höjdpunkt; Chiang Kai-shek avsatte Zhang Xueliang, men i sista ögonblicket innan han förlorade kontrollen över sina trupper lät Chang arrestera sin chef Chiang.

¹² Ibid. s. 91-109.

¹³ Ibid. s. 225-227, 231-232 och 236-243.

¹⁴ Selden, Mark: *The Yenan Way in Revolutionary China*. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1971, s. 106-107.

¹⁵ Ibid. s. 105.

Detta var den berömda Xi'anepisoden under ca två veckor i december 1936 var generalissimus Chiang Kai-shek fånge hos sin underordnade general Zhang Xueliang och Chang hade knutit kontakt med de kinesiska kommunisterna. Ville Mao Zedong försöka att göra bruk av sitt inflytande för att ta dödsfienden Chiang Kai-shek av daga? Efter att ha övervägt saken valde Mao en helt annan linje. Vad som egentligen försiggick i Xi'an under dessa kritiska dagar är något av ett mysterium, men slutet på det hela blev att Chiang Kai-shek frigavs, och han efterkom kommunisternas och Zhang Xueliangs krav om att avlysa angreppen mot Sovjetområdet i Nord-Shaanxi och i stället samarbeta med kommunistpartiet för att samla alla krafter i Kina till motstånd mot det japanska angreppet.¹⁶

Den slutliga och formella överenskommelsen mellan kommunistpartiet och Guomindang om en ny antijapansk enhetsfront kom till stånd först i september efter långvariga förhandlingar. I enlighet med detta avtal måste kommunisterna avbryta konfiskeringen av godsägarnas jord men de kunde framgent arbeta för en förbättring av de fattiga böndernas villkor genom att sätta ner arrendeavgifterna och ockerräntorna. Kommunisterna erkände Guomindangregeringen under Chiang Kai-shek. Formellt avskaffades upprorsstaten Den kinesiska Sovjetrepubliken men i realiteten fortsatte kommunisterna att administrera området i Nord-Shaanxi. Den röda armén i Nord-Kina skulle hädanefter kallas *Den åttonde armén*; och efter hand samlades och organiserades spridda kommunistiska militärenheter som uppstått igen i central-Kina till *Den nya fjärde armén*. Den Åttonde och den Fjärde armén ställdes båda formellt under kontroll av Chiang Kai-sheks regering, men i realiteten kontrollerades de från det kommunistiska huvudkvarteret i Yanan i Shaanxi.¹⁷

Under den nya antijapanska enhetsfronten utvidgade kommunisterna i mycket hög grad sina maktpositioner. De fick indirekt hjälp av japanerna. Japanska trupper ryckte fram och erövrade stora delar av Kina 1937-38; städerna Peking [Beijing], Shanghai, Kanton [Guangzhou] och Wuhan förlorades. Med sina angrepp väckte japanerna det kinesiska folket till en intensiv patriotisk kamp och kommunisterna framstod som de mest resoluta ledarna i kampen för att rädda fäderneslandet.

Genom en fantastisk kampdisciplin och en överlägsen utrustning kunde de japanska trupperna som regel slå sig igenom de kinesiska försvarsställningarna utan större svårigheter. Men de kunde inte hålla Kina besatt. Japanerna kunde tränga långt in i landet, men de kunde inte kontrollera de enorma områdena bakom sina egna linjer; de hade inte tillräckligt med manskap. Bakom de japanska linjerna uppstod ett maktvakuum och de kinesiska kommunisterna utnyttjade detta tomrum. Redan hösten 1937 ryckte avdelningar av den Åttonde armén från Shaanxi in bakom de japanska linjerna i grannprovinserna Shanxi, och snart trängde också kommunistiska militära enheter in i Hebei, Shandong och andra provinser. Japanerna kontrollerade de större städerna och kommunikationsnäten; men ute på det nordkinesiska bondlandet härskade till en mycket stor del de kinesiska kommunisterna, stödda av avdelningar av den Åttonde armén samt röda gerillaenheter.¹⁸ En liknande utveckling ägde i viss utsträckning rum längre söderut i landet, där kommunisternas maktposition byggdes upp kring Den nya fjärde armén.

I augusti 1940 kände sig kommunisterna starka nog för att gå till en storstilad offensiv mot

¹⁶ V Van Slyke, Lyman P.: *Enemies and Friends: The United Front in Chinese Communist History*. Stanford, Stanford University Press, 1967, s. 71-91.

¹⁷ Brandt, Schwartz och Fairbank (red): *A Documentary History of Chinese Communism*. New York, Atheneum, 1967, s. 245-247; Johnson, Chalmers A.: *Peasant Nationalism and Communist Power*. Stanford, Stanford University Press, 1967, s. 72-76.

¹⁸ Johnson, 1967, s. 94-115.

japanerna i Nord-Kina. Ca 400 000 man från 115 regementen i den Åttonde armén sattes in i angrepp mot japanska stödjepunkter och i förstörelseaktioner mot japanskkontrollerade järnvägslinjer. Både ekonomiskt och militärt led japanerna mycket stora förluster, men strax efter satte de igång en fantastisk motaktion. Japanska upprensningssaktioner genomfördes mot de röda basområdena under mottot: ”Dräp allt, bränn allt, ödelägg allt.” Effekten var ytterst kännbar; delar av basområdena förlorades och det har uppskattats att den Åttonde armén 1941-42 förlorade en fjärdedel av sin styrka.¹⁹ Men därefter följde en ny expansionsperiod, kommunisterna fortsatte att vinna stöd genom sin organisation av bondebefolkningen för den antijapanska kampen och genom att sätta i verket relativt moderata sociala reformer, som till exempel nedsättning av arrendeavgifter och ockerräntor. Vid krigets slut var de starkare än någonsin; enligt officiella kinesiska uppgifter hade de i april 1945 reguljära trupper till ett antal av 240 000 man och en folkmilis som räknade 2 200 000, under det att den samlade befolkningen i de befriade områdena var 95 500 000.²⁰

Denna kolossala expansion under kriget försiggick huvudsakligast i spridda områden bakom de japanska linjerna. Men själva den kommunistiska huvudstaden Yanan låg i ett avsides liggande och folkfattigt område i nordväst som aldrig intogs av japanerna. Yanan blev det politiska, ideologiska och kulturella huvudkvarteret för det kommunistiska Kina och här fanns Mao Zedong och de andra toppledarna i Partiet.

Från Yanan ledde Mao en mäktig partiapparat med förgreningar över hela Kina. Kommunistpartiets medlemsantal ska 1942 ha växt till 800 000 och dessa 800 000 var det meningen skulle utgöra en elit som skulle organisera de breda folkmassorna. Under 1942-44 ledde Mao alen så kallade *rektifieringskampanjen*, som tog sikte på att skapa en större enhet, bättre arbetsstil och sundare ideologi inom Partiet. Sekteristiska tendenser i Partiet motarbetades och man arbetade på att uppnå ett bättre förhållande mellan partikadrerna och folkmassorna. Mao betonade mycket starkt att de marxistiska lärosatserna inte skulle betraktas isolerade utan ses i sammanhang med den konkreta situationen i Kina.²¹ Partiet sammansvetsades till en effektiv organisatorisk kampapparat, man blev effektivare beträffande organisationen av kampen mot Japan och denna effektivitet skulle också visa sig några år senare då kommunisterna ställdes inför uppgiften att skapa ett nytt politiskt system i hela Kina.

Under Yanan-perioden framträdde i allt starkare grad bilden av Mao Zedong som den store ledaren, inte bara i kommunisternas medvetande, utan också bland många av de radikala kineserna i övrigt. Han vann rykte som militär strateg genom sina skrifter angående krigföringen mot japanerna, han visade sig vara en stor ideolog genom sin utveckling av marxist-leninistiska teorier med sikte på deras användning i Kina och dessutom gav han vägledning i en brett upplagd kampanj för produktionsökning i de kommunistiska basområdena med sikte på att övervinna den nödsituation som kriget hade skapat. Mao hade visat sina talanger som nationell ledare och han stod i spetsen för en mäktig apparat — han hade blivit en mycket farlig rival till Chiang Kai-shek om det politiska ledarskapet i hela Kina.

Samarbetet mellan Chiang Kai-shek och Mao Zedong under den antijapanska enhetsfronten från 1937 och framöver, hade naturligtvis aldrig varit av någon hjärtlig natur. Visserligen slogs Guomintangarméerna sida vid sida med de kommunistiska avdelningarna mot de japanska stormangreppen 1937-38, men snart kom det till mycket allvarliga konflikter mellan de två allierade kinesiska maktapparaterna. Vi känner till spridda exempel på att de två allierade gick till

¹⁹ Ibid. s. 55-58.

²⁰ Ho Kan-chih, 1959, 5.424-425.

²¹ Ibid. s. 375-384; Selden, 1971, s. 188-207.

militära aktioner mot varandra redan 1938-39 och i januari 1941 blev det en ytterst allvarlig affär då huvudkvarteret och en större avdelning hos Den nya fjärde armén omringades och tillfogades ett förkrossande nederlag av en Kuomintang-division.²² Därmed hade kommunistpartiet och Guomindang i verkligheten återigen blivit fiender; de militära sammanstötningarna mellan de två maktapparaterna var framgent av begränsad art, men på längre sikt syntes en generell uppgörelse vara oundviklig.

Inbördeskrigen

I augusti 1945 kapitulerade japanerna, men Kinas framtid tycktes framgent vara högst osäker. Både Guomindangregeringen i Chongqing och det kommunistiska huvudkvarteret i Yanan gjorde ansträngningar för att befästa och utvidga sina respektive positioner med tanke på möjligheten av en maktuppgörelse. Chiang Kai-shek sände sina trupper norrut på amerikanska skepp och flygplan för att säkra kontrollen över tidigare japanskockuperade städer och strategiska områden i det centrala och nordliga Kina och för att överta de besegrade japanernas krigsmateriel. Kommunisterna hade inte så moderna transportmedel till sin disposition, men de lyckades i alla fall utvidga sina positioner i norra Kina; av speciell betydelse var att de skaffat sig en stark militär ställning i Manchuriet, där de också övertog mängder japanska vapen.

Det gjordes nog också försök att få till stånd en fredlig lösning på konflikten. Mot slutet av augusti 1943 reste Mao Zedong personligen till Chongqing för att förhandla med Chiang Kai-shek. Förhandlingarna ledde bara till rent temporära resultat; intressemotsättningarna var för starka, och från juli 1946 var det fullt inbördeskrig i Kina.²³

Chiang Kai-shek tycktes militärt sett ha en stark position vid utbrottet av det landomfattande inbördeskriget; enligt en kommunistisk källa räknade Guomindangarmén 4 300 000 man i juli 1946 under det att de reguljära kommunistiska styrkorna, som hädanefter kallades *Folkets Befrielsearmé* bara räknade lite mer än 1 200 000. Amerikanska uppgifter lämnar lägre antal för bägge parter, men det råder inget tvivel om att Guomindang-armén var mycket överlägsen i reguljär truppstyrka. Guomindangarmén var dessutom tack vare ett storstilt amerikanskt stöd i form av material och pengar långt överlägsnare i fråga om utrustning.²⁴ Å andra sidan kunde Befrielsearmén räkna med ett betydande stöd från lokala folkmiliser.

Det var inte bara rent militära styrkeförhållanden som skulle avgöra kampen om makten. Guomindangregimen i sin helhet led av ödesdigra inre svagheter. Korruptionen hade utbrett sig i en kolossal skala och regeringen förlorade under inbördeskriget helt kontrollen över den ekonomiska situationen – inflationen skred fram i ett rasande tempo. Många kineser som tidigare hade varit kritiska eller fientligt inställda till kommunistpartiet kom nu till det resultatet att inget kunde vara värre än Guomindang – låt kommunisterna komma, det finns inget att förlora

Guomindangs egna trupper blev också desillusionerade och hela avdelningar gick över till fienden. Befrielsearmén däremot hade en helt annan soliditet. Och Mao Zedong och Zhu Deh utnyttjade nu helt sina erfarenheter av elastisk krigföring; Befrielsearmén drog sig undan angrepp från överlägsna fiendestyrkor och slog till var och när det var lämpligt.

Kommunisterna behärskade en utmärkt strategi, de trodde på sin sak och de fick stöd från en allt större del av folket – dessa faktorer visade sig kunna mer än väl uppväga fiendens överlägsenhet i fråga om antal och utrustning. Efter långvariga strider hade Befrielsearmén i november 1948 helt

²² Johnson, 1967, s. 120-122 och 136-140.

²³ Clubb, Edmund: *Twentieth Century China*. New York, Columbia University Press, 1972, s. 255-262 och 276-277.

²⁴ Ibid. s. 275-276 och 284-285; Ho Kan-chih, 1959, s. 467-468.

herradömet över Manchuriet. I Centrala Kina vann kommunisterna det väldiga Huaihai-slaget (i området omkring Xuzhou) som pågick från november 1948 till januari 1949. Omedelbart därefter föll Tianjin, under det att garnisonen i Peking gav sig utan kamp.²⁵ Efter detta stod det klart att det inte fanns något avgörande hinder i vägen för Befrielsearméns vidare frammarsch. Vid årsskiftet 1949 var nästan hela fastlandskina under kommunisternas kontroll.

En mångfald av organisationer

Den militära erövringen av Kina gick lättare än beräknat men kommunisterna stod nu inför andra uppgifter av en enorm storleksordning. Det skulle skapas ett nytt politiskt system och en ny samhällsstruktur i denna världens folkrikaste nation och för att kunna genomföra uppgifterna krävdes en stark organisatorisk apparat.

Den ganska komplicerade statsapparaten som inrättades omedelbart innan den Kinesiska folkrepubliken proklamerades den 1 oktober 1949 skisseras på s. 88. Formellt sett var det högsta statsorganet *Folkets politiska rådgivande församling*; denna församling var inte folkvald, men de delegerade representerade dels geografiska områden, dels kommunistpartiet och dels andra revolutionsvänliga partier och organisationer. Under det att den rådgivande församlingen alltså var det organ som svarar närmast mot vårt begrepp om en nationalförsamling så var *Statens förvaltningsråd* den institution som kommer närmast vår idé om en regering. Väsentliga förändringar i den centrala statsapparaten företogs vid införandet av en ny författning 1954. Det högsta statsorganet blev nu *Den nationella folkkongressen* vald av folket indirekt genom flera stadier; under det att *Statsrådet* som har sin myndighet från folkkongressen, blev det organ som svarar mot en regering.²⁶

Mao Zedong blev högste ledaren av statsapparaten 1949, och 1954 valdes han av Folkkongressen till republikens president. *Liu Shaoqi* övertog positionen som president 1959 och efter Lius politiska fall 1966 har ämbetet först och främst skötts av vicepresident Dong Biwu. Zhou Enlai har sedan 1949 oavbrutet innehaft statsministerställningen.²⁷

Vid sidan av den centrala statsapparaten står den centrala partiapparaten. Fram till kulturrevolutionen skapade oklarhet i vår kunskap om maktförhållanden, var det i de centrala partiorganen som de viktigaste besluten fattades. De viktigaste organen har varit *Den nationella, partikongressen, Sekretariatet, Centralkommittén* och *Politbyrån* och 1956 kom *Politbyråns ständiga kommitté* till. Före 1956 var det den förhållandevis fåtaliga politbyrån som i realiteten var mest effektiv beträffande ledningen av partipolitiken på högsta plan, därefter övertog politbyråns ständiga kommitté till en stor del denna.²⁸ Partiets ordförande är Mao Zedong som har haft den ledande ställningen i apparaten ända sedan Zunyi-konferensen 1935.

Den statliga administrationsapparaten såväl som partiapparaten har naturligtvis sina förgreningar nedåt på de olika lokala planen. Under Folkrepublikens tidigaste år var Kina indelat i sex regioner; ledarna i varje region hade tämligen utsträckta fullmakter, även om de visserligen var underordnade centralmyndigheterna i Peking.

Denna regionsenhet avskaffades emellertid 1954.. F. ö. har kommunisterna till en stor del

²⁵ Clubb, 1972, s. 290-291; Ho Kan-chih, 1959, s. 517-518.

²⁶ Chen, Theodore H. E. (red.): *The Chinese Communist Regime*. London, Pall Mall Press, 1967, s. 27; Waller, D. J.: *The Government and Politics of Communist China*. London, Hutchinson and Co. Ltd., 1970, s. 81-85 och 94-98.

²⁷ Proclamation of the Central People's Government of the People's Republic of China, 1. oktober 1949 (se Chen, Theodore H. E., 1967, s. 33-34). Houn, Franklin: *Constitution and Government* (se Wu Yuan-li, 1973, s. 226-227).

²⁸ Waller, 1970, s. 50-57.

utnyttjat sig av traditionella administrativa enheter under det centrala planet. Kina är indelat i provinser, och en provins består av en rad hsien. Ett hsien bestod tidigare av en rad hsiang, tills dess att hsiangapparaten från 1958 och framöver i regel slogs samman med folkkommunens apparat. Det finns många undantag från detta högst förenklade schema, och det bör påpekas att städernas anpassning till detta system är beroende av deras storlek. På dessa olika lokala plan har det byggts upp lokala partiorganisationer, underordnade partiledningen i Peking, likaväl som lokala administrativa apparater — inklusive kongresser som väljs direkt eller indirekt av folket — med sina förbindelser till centralregeringen.²⁹ Såväl på det centrala som på det lokala planet hade de administrativa apparaterna viktiga verkställande funktioner, under det att kontrollen över administrationsprocessen låg hos partiapparaterna. Detta var ett normalt förhållande för ett kommuniststyrkt land, och rådde i Kina till 1966 då kulturrevolutionen helt sopade bort systemet.

Kommunistpartiet var utformat som en elitorganisation. Det var en mäktig elitorganisation som 1961 bestod av ca 17 miljoner medlemmar. Men det antalet var litet sett i förhållande till det kinesiska folkhavet, som samma år kunde uppskattas till ca 700 miljoner³⁰ — bara en av 41 kineser tillhörde partiet. Folkets breda lager kunde inte räknas in i denna elitorganisation, de måste nås genom olika massorganisationer. *Bondeförbunden* spelade en stor roll när det gällde organisationen på landsbygden, och under senare år har organisationen av bönderna tagits över av Folkkommunerna. Mycket nära Partiet stod *Det kommunistiska ungdomsförbundet* och kommunisterna arbetade också i stor utsträckning genom *fackföreningarna*, *Det demokratiska kvinnoförbundet* osv. Också många av massorganisationerna kände i hög grad av ingreppet 1966 då kulturrevolutionen revolutionerade den revolutionära apparaten.³¹

Förutom dessa olika civila organisationssystem, så var också Folkets Befrielsearmé utrustad med en stark apparat som kunde ta sig an administrativa uppgifter när det ansågs nödvändigt. Militärt styre inrättades under en övergångsperiod i många nyerovrade områden 1949 och 18 år senare, under kulturrevolutionen, skulle armen igen i en avgörande grad komma att gripa in i administrationen.

Det gamla och det nya

Kommunisterna hade i betydande grad byggt upp sina olika organisationsapparater för det slutliga maktövertagandet i hela landet. Under det avgörande året 1949 visade sig systemet vara effektivt. Kommunisterna visade en förbluffande förmåga att bringa ordning i kaos, och den nationella ekonomin som under de sista åren av Guomindangs regeringstid fullständigt hade brutit samman, ordnades nu upp. Men det var jättelika uppgifter som förestod, och kommunisterna måste gå försiktigt tillväga. Det skulle ta lång tid att genomföra den socialistiska omformningen av landet. Element från det gamla Kina kom att existera sida vid sida med det nya Kina.

Kontinuiteten visade sig bland annat på det sättet att en stor del av den administrationspersonal som tidigare hade tjänstgjort under Guomindang, fortsatte motsvarande arbete under den nya regimen. Kommunisternas egna kadrer räckte trots allt inte till, de var inte tillräckligt många.

På den kinesiska landsbygden skedde stora förändringar men det var inget tal om någon fullständig brytning med det gamla. Det var naturligt nog jordreformen som här stod först på programmet. Kommunisternas expropriering av godsägarnas jord hade hejdats i och med upp-

²⁹ Ibid. s. 57-60, 85-87 och 99-104. Constitution of the People's Republic of China, 20. september 1954 (se Chen, Theodore H. E., 1967, s. 85).

³⁰ Waller, 1970, s. 45; Wu Yuan-li, 1973, s. 868-883. Här finns starka osäkerhetsmoment med hänsyn till storleken hos Kinas befolkning.

³¹ Kallgren, Joyce K.: *The Chinese Communist Party* (se Wu Yuan-li, 1973, s. 214-217).

rättandet av den antijapanska enhetsfronten 1937, den hade gradvis tagits upp igen i de befriade områdena efter den japanska kapitulationen och i juni 1950 proklamerade centralregeringen i Peking en lag som skulle reglera jorddistributionen i landsskala. Godsägarnas jord konfiskerades och delades i allmänhet ut bland den fattiga och jordhungrande befolkningen, men under omfördelningen fick normalt också godsägarna själva sig tilldelade sina jordlotter i linje med den övriga landsbygdsbefolkningens. Många godsägare drabbades emellertid av en bestämmelse i jordlagen 1950 som sade att medlemmar av den tidigare härskarklassen, som hade begått allvarliga förbrytelser, skulle dömas av folkdomstolar. Stor tolerans visades mot en annan utsugarklass, de rika bönderna; de fick behålla inte bara den del av jorden som de själva arbetade med, utan även den del som de drev med hjälp av lejd arbetskraft, och till en stor del också den jord som de arrenderade ut till andra. Liu Shaoqi talade i detta avseende öppet om att bevara en ”rik bondeekonomi”, som han hävdade skulle gagna lantbrukssituationen som helhet.³²

I städerna, liksom på landsbygden, skedde stora förändringar, samtidigt som man visade en betydlig moderation. Kommunisterna konfiskerade industriföretag och affärsföretag som tidigare hade tillhört den ”byråkratiska bourgeoisien” — dvs. storkapitalister som hade samlat rikedomar tack vare sina förbindelser med den korruperade Guomindang—administrationen. Däremot fick den ”nationella bourgeoisien” fortsätta sin privata industri- och affärsverksamhet, om än under stadigt stigande statlig kontroll.³³ Den nya regimen aktade sig för att bryta med det gamla systemet för häftigt, eftersom det skulle ha skadat den nationella ekonomin.

Starka element från det gamla Kina fortsatte att existera under Folkrepubliken och Mao Zedong hade på förhand gjort sina ideologiska utredningar av den situationen. Det var inte tal om att på en gång genomföra socialismen i Kina, under en övergångsperiod skulle samhällsformen vara ”den nya demokratin” där kapitalismen skulle fortsätta sin existens. Styrelseformen skulle inte på en gång bli den ”proletariatets diktatur” som Marx och Lenin hade skrivit om, utan under en övergångsperiod skulle Kina få ”en folkets demokratiska diktatur” där, förutom arbetarna och bönderna, också de småborgerliga och den nationella bourgeoisien skulle ha sina rättigheter.³⁴

Skulle det då gå på samma sätt som så ofta tidigare i Kinas historia när en ny regim hade övertagit makten — skulle det gamla samhället genomsyra den nya apparaten, så att det inte blev någon riktig revolution? Kommunisterna var fast beslutna om att detta inte skulle få ske. Genom en rad landsomfattande kampanjer bearbetade de de gamla elementen i samhället för att få dem under kontroll.

En sådan kampanj som ägde rum 1951-52 gick under namnet *tre anti*. Den tog sikte på en upprepning av administrationsapparaten och partiorganisationerna, och målet var i största möjliga utsträckning att utrota de tre onda tingen korruption, slöseri och byråkrati. Aktivistgrupper organiserades för att genomföra kampanjen medelst bruk av de välkända metoderna kritik och självkritik och funktionärer och kadrer som befanns skyldiga när det gällde allvarligare förseelser blev föremål för bestraffning eller utrensning.³⁵ Det var kanske ingen tillfällighet att korruption nämndes först bland de tre onda tingen. Den var en ingrodd beståndsdel i det gamla politiska systemet i Kina: man får inte förundra sig över att den gamla regimens funktionärer tog med sig något av sin korruperade praxis när de flyttade över till Folkrepublikens administrationsorgan, och det fanns en möjlighet för att t.o.m. medlemmarna av kommunistpartiet kunde

³² Se Chen, Theodore H. E., 1967, s. 196-203 och 206-208.

³³ Ho Kan-chih, 1959, s. 525-527.

³⁴ Ibid. s. 351-356 och 529-532.

³⁵ Ibid. s. 567-569; Barnett, Doak A.: *Communist China: The Early Years, 1949-55*, London, Pall Mall Press, 1964, s. 137-139.

smittas.

I januari 1952, innan tre-anti-kampanjen var över, så startades en annan kampanj, denna gång riktad mot bourgeoisien, och den fick namn *fem anti*. De fem onda tingen inom den privata industri- och affärsverksamheten som man nu ville försöka få bukt med var mutor, skattesmiteri, stöld av statsegendom och försnillning i affärer med staten och tillägnande av statens ekonomiska hemligheter. Många ljusskygga saker hade försiggått i det kinesiska affärslivet så det fanns tillräckligt att röja upp i. Speciella kommittéer organiserades för kampen i de viktigaste städerna i Kina och intensiva undersökningar sattes igång. Arbetare och funktionärer i privata företag uppmanades att ange sina arbetsgivare. Kapitalister som befanns skyldiga till något av dessa fem onda ting ålades att betala ersättningar som ofta var stora nog för att i avgörande grad knäcka deras ekonomiska bärighet. För bourgeoisien innebar kampanjen en våldsam chock, för regeringen betydde den en skärpning av kontrollen över industri och affärsverksamhet.³⁶

Under det att fem-anti-kampanjen väsentligen resulterade i böter och ersättningar, så använde man betydligt hårdare medel i den landsomfattande kampanjen mot kontrarevolutionärer från december 1950 och framöver. Efter att Guomindangregimen fallit etablerades många hemliga antikommunistiska grupper runt om i Kina och kampanjen tog sikte på att eliminera detta hot mot det nya politiska systemet. Som tidigare nämnts upprättades det under denna tid folkdomstolar runt om i landet för rättegångar mot sådana godsägare som anklagats för allvarliga förbrytelser mot folket. Det var en revolutionär rättspraxis som följdes; Guomindanglagarna hade avskaffats och det nya lagsystemet var inte på långt när fullt utvecklat. Antalet avrättningar av kontrarevolutionärer och godsägare under Folkrepublikens tre första år är fortfarande ett tema för spekulationer — det har talats om hundratals tusen och det har talats om miljoner.³⁷

”De hundra blommorna”

Den ekonomiska politiken, som naturligtvis spelade en dominerande roll i Folkrepublikens historia, kommer att behandlas i ett annat kapitel i boken. Men allt politiskt liv kan ses i sammanhang med ekonomin. Den ekonomiska politiken under återuppbyggnadsperioden 1949-52 och under den första femårsplanen 1953-57 fick i hög grad betydelse för organisationen av samhället som helhet. Enligt den marxistiska läran är det en viktig förbindelse mellan den ekonomiska basen, klassförhållandena, de politiska organisationsformerna, ideologin, konsten och det intellektuella livet — genomgripande förändringar av det ekonomiska grundlaget kommer att leda till en revolution av samhället i övrigt. I Kina skulle ekonomin gradvis omformas i socialistisk riktning och i takt med den utvecklingen skulle en omdaning av intellektuellt liv, konst och litteratur ske. I praktiken blev det en hög grad av politisk dirigerad av vetenskap och kulturliv.

Det var många vetenskapsmän och författare som kände de politiska direktiven som en tvångströja. En talesman för de missnöjda var författaren *Hu Feng* som under en mansålder hade varit knuten till de vänsterradikala litterära kretsarna i Kina, även om det är oklart huruvida han någon gång varit medlem av kommunistpartiet. Han trodde på en inre skapande kraft i författarskapet, som bäst kunde utveckla sig utan politiska ingrepp utifrån, och i juli 1954 skrev han till Partiets centralkommitté och lade fram sina synpunkter. Detta ledde till en intensiv kampanj mot Hu Feng och hans anhängare 1955; Hu arresterades, anklagad för att vara kontrarevolutionär och agent för Guomindang.³⁸

³⁶ Ho Kan-chih, 1959, s. 568-569; Barnett, 1964, s. 135-171.

³⁷ Ho Kan-chih, 1959, s. 554-555; Barnett, 1964, s. 46-47; Clubb, 1972, s. 319.

³⁸ Goldman, Merle: ”Hu Feng’s Conflict with the Communist Literary Authorities”, *The China Quarterly*, No. 12 (October — December 1962), s. 102-137.

Mot bakgrund av den kraftiga reaktionen mot Hu Fengs idéer kan det tyckas märkligt att högsta ledningen i kommunistpartiet gick in för en liberalisering en kort tid därefter. Men Mao Zedong hade nu i tillräckligt hög grad blivit uppmärksam på de olyckliga verkningarna av en för stark dirigerad av kulturlivet, och den berömda ”hundra blommor-kampanjen” som han startade måste också ses i samband med det ”töväder” som bredde ut sig i Ryssland och i andra östeuropeiska länder.

Det var i maj 1956 som Mao kom med sitt färgprunkande motto för liberaliseringsprocessen: ”Låt de hundra blommorna blomma, låt de hundra skolorna strida”. Partiets propagandachef *Lu Dingyi* följde upp Maos uttalande med en tolkning. ”De hundra blommorna” symboliserade ursprungligen önskan om en mer varierad uppblomstring av litteratur och konst (även om uttrycket senare fick en vidare betydelse) under det att de ”hundra skolorna” stod för en friare utveckling inom de olika vetenskapsgrenarna. Liberaliseringspolitiken var nu officiell, men de intellektuella var tills vidare försiktiga med att reagera, den stora vågen av kritik skulle inte komma förrän ett år senare.³⁹

Den 27 februari 1957 höll Mao talet ”Om korrekt behandling av motsättningar inom folket”, där han räknade upp en rad konflikter som måste lösas med hjälp av kritik och diskussion — en motsättning av detta slag fanns i Kina mellan de politiska ledarna och folket. Texten till Maos tal offentliggjordes tills vidare inte, men huvudpunkterna i det blev allmänt kända, och talet kom att betyda en kraftig stimulans för kritiken mot det politiska systemet. Mot slutet av april lanserade partiledningen en rektifieringskampanj; fel och brister inom Partiet skulle nu rättas till med hjälp av bland annat kritik utifrån, från folk som inte tillhörde den politiska eliten som partiorganisationen avsågs göra.⁴⁰

Kommunistpartiet hade i 7-8 år dominerat administrationen och det politiska livet i Kina. De positiva sidorna i systemet hade nog varit framträdande, men missnöjet med brister och skevheter hade funnits i det fördolda, och kom först nu fram i dagen. Efterhand kom en hop klagomål fram. Ett stort antal möten arrangerades runt om i landet, där lokala partiledare måste lyssna på kritiken. I många fall blev anklagelserna långt allvarligare än Mao hade räknat med.

Den kinesiska pressen refererade många exempel på den kritik som kom fram. Hur pass tillfredsställande återgivandena var kan diskuteras, men pressen tycktes i varje fall inte ha försökt att dölja bitterheten i angreppen mot systemet.

Ett klagomål var att medlemmar av Kommunistpartiet på olika sätt fått privilegierade ställningar i samhället. Partiet stod på ryggen på folkmassorna och styrde dem ansåg en framstående kritiker. Professorer framhöll att olika vetenskapsgrenar dirigerades av okvalificerade partimedlemmar, och studenterna protesterade mot partikommitténs makt vid universiteten. Studenter och elever vid olika läroanstalter ropade kontrarevolutionära slagord som ”Ned med kommunismen” eller ”Välkommen tillbaka Chiang Kai-shek”.⁴¹

Några kritiker framhöll att Kina var en partidiktatur och inte någon demokrati. Andra sade att det begåtts allvarliga brott mot de mänskliga rättigheterna på grund av ett högst bristfälligt rättssystem i landet och att alltför många människor hade avrättats under kampanjen mot kontrarevolutionärer. Och det fanns kritiker som gick till angrepp mot själva det ideologiska underlaget för regimen genom att säga att marxismen som var hundra år gammal hade liten eller ingen

³⁹ MacFarquhar, Roderick (red.): *The Hundred Flowers*. London, Stevens and Sons Ltd., 1960, s. 8.

⁴⁰ Ibid. s. 9—11, 17-19 och 35-37.

⁴¹ Ibid. s. 49, 85, 103, 144, 147 och 159.

relevans för dagens Kina.⁴²

Det finns också exempel på bruk av våld. Elever vid ett gymnasium i Hanyang (en del av Wuhan) gick till öppet uppror mot myndigheterna och studenter i Chengdu gick till attack mot poliser.⁴³

Det var relativt sett en mycket liten del av den kinesiska befolkningen som nu hade givit uttryck för klara upprorstendenser men det var en inflytelserik del — den krassa kritiken hade i stort sett kommit från de intellektuella. Det stod klart för regimen att det var en farlig process som satts i gång och att den måste stoppas.

Det kan synas gåtfullt att denna farliga process hade kommit igång efter initiativ från själva högsta ledningen i Partiet. Talesmän för detta har hävdats att planen var att ge kontrarevolutionär kritik möjlighet att komma fram i dagen, så att det senare skulle kunna företas en uppröjning. En vanlig uppfattning bland västliga observatörer har varit att det inte är hela förklaringen på blomsterkampanjen utan att det verkligen var meningen från början att få till stånd en liberalisering. Däremot kan det tänkas att Partiet vid ett senare tillfälle, efter det att kampanjen hade tagit en hotande vändning, väntade en tid med att sätta in motangreppet för att motståndarna ytterligare skulle kunna avslöja sig.⁴⁴

Den antikommunistiska kritiken rasade som värst i maj och under de första dagarna i juni 1957. Men den 8 juni gjorde partiorganet Folkets Dagblad det klart att motangreppet skulle komma. Den 18 juni offentliggjordes Maos tal om motsättningarna, som hållits den 27 februari, men för systemets motståndare betydde detta ett ytterligare slag, för talet hade reviderats. Vid en ytlig bedömning verkade det som helhet fortfarande ganska liberalt men några kriterier beträffande bedömningen av vad som var rätt och vad som var gale i meningssyftningarna hade lagts till. Allt som främjade den socialistiska omformningen av samhället, och allt som styrkte partiets ledarskap var rätt, under det att det som skadade dessa föremål var fel.⁴⁵ I denna form kunde talet användas som ett redskap för reaktionen och för ett motangrepp mot fritt talande kritiker.

En ny serie av möten hölls av olika organisationer och institutioner runt om i Kina, för en uppgörelse med högerelementen. Denna gång var det Partiet som i sista hand dirigerade hela processen, och högerkritikerna måste träda fram och lyssna till allmän fördömelse. De officiella kinesiska informationsorganen var annars mycket återhållsamma med upplysningar om vad slutresultatet blev. Vid en rad tillfällen slapp nog kritikerna undan med en förödmjukande beaktelse av sina fel. Å andra sidan kom det ett officiellt meddelande om att tre ledare för det våldsamma skolupproret i Hanyang hade dömts till döden och avrättats.⁴⁶ Och mellan dessa två ytterligheter? Det är knappast någon tillfällighet att det vid denna tid utfärdades nya direktiv för tvångsarbetsläger.⁴⁷ Utlänningar i Kina som fick små glimtar av vad som försiggick under ytan, hörde talas om högerelement som sändes till sådana tvångsarbetsläger och ingen kunde ge uppgift om hur länge de skulle bli kvar där. Den korta liberaliseringsperioden ledde säkerligen till ett ganska stort antal personliga tragedier.

Det stora språnget

För Mao Zedong och andra toppledare inom Partiet, så måste resultatet av ”blomsterkampanjen”

⁴² Ibid. s. 57, 94-95, 105, 107-108, 111, 115—116, 119 och 155.

⁴³ Ibid. s. 145-153 och 156.

⁴⁴ Ibid. s. 12 och 144.

⁴⁵ Ibid. s. 261-263. Utdrag ur två versioner av Maos tal är återgivna i ibid. s. 265-277.

⁴⁶ Ibid. s. 263-265.

⁴⁷ *China News Analysis*, No. 194 (23. august 1957) s. 2-3.

ha varit en stor besvikelse. Den skarpa kritiken från de intellektuella hade visat att motsättningar-
na i samhället var större än vad Mao hade räknat med. Partiledningen koncentrerade sig nu först
och främst på lösningen av landets ekonomiska problem. Under 1958-59 var det *Det stora
språnget* framåt som stod i förgrunden.

Jag hade själv turen att få uppehålla mig i Peking för att studera kinesiska under Det stora
språnget. En av våra för övrigt ypperliga lärarinnor berättade för oss att det förväntades också av
oss, nybörjarna bland de utländska studenterna, att vi skulle göra ett stort språng framåt, och hon
ställde frågan: ”Kan ni vara säkra på att ni under loppet av en månad kan komma över alla era
brister i fråga om det kinesiska uttalet? Jag frågar er, kan ni vara säkra på det??” Jag kände det
som om hon hade bett oss om att tro på det omöjliga. Kanske detta kan säga något om atmosfären
i Kina under de hektiska höstmånaderna 1958. Miljoner kineser, antingen de var direkt
engagerade i produktionen eller i annat arbete, ombads att förlita sig på att det omöjliga skulle
vara möjligt.

De enorma kinesiska folkmassorna mobiliserades för att göra ett jättestort produktionsframsteg
inom industri och jordbruk, både genom att använda primitiva och mer moderna metoder. Jag
kommer ihåg vågen av begeistring bland de kinesiska studenterna vid Pekinguniversitetet då
rapporterna kom om fantastiska produktionsresultat för året 1958. Man fick bland annat höra att
både produktionen av korn och av stål hade fördubblats i förhållande till resultaten året innan.
Betydligt stillsammare gick det till då det tillkännagavs att själva statistiken hade varit helt
felaktig; det hade inte alls producerats 375 miljoner ton korn 1958 som tidigare sagts, utan 250
miljoner ton, och av stålproduktionen på ca 11 miljoner ton det året var det bara 8 miljoner som
var av tillräcklig kvalitet för att kunna användas för industriella ändamål.⁴⁸ Till och med de
reviderade uppgifterna, om de är riktiga, visar en kraftig produktionsökning för 1958 men å andra
sidan var det många saker som slog fel under Det stora språnget. Jag ska dock inte gå närmare in
på dessa rent produktionsmässiga frågor, som behandlas i kapitlet om Kinas ekonomi.

Det stora språnget hade också en ideologisk sida, och vi måste i detta sammanhang helt kort
skissera de epoker som Marx och Engels generellt hade utpekat i historiens gång. Efter det
kapitalistiska samhället skulle det socialistiska komma och från socialismen skulle mänskligheten
gå in i kommunismen — ett slags paradiset på jorden med materiellt överflöd, där alla skulle
”presteras efter förmåga och få efter behov”.

Vi ska nu göra en återblick för att se på kinesernas försök att följa denna väg. Som tidigare
nämnts genomfördes inte socialismen med en gång i Kina vid kommunisternas maktövertagande
1949. En grundläggande betingelse för ett införande av socialismen var avskaffandet av privat
egendomsrätt till produktionsmedlen — i praxis skulle det betyda att industriföretagen gjordes till
statsegendom och att jord- och lantbruksredskap övertogs av kollektivjordbruken — och detta var
en process som måste ske gradvis. Till stor del socialiserades industrin redan 1949, i och med
statens övertagande av ”den byråkratiska bourgeoisie” företag; och några år senare gjordes
andra privata industriföretag om till gemensam privat-statlig egendom — en tillfällig
övergångsform på vägen till fullständig socialisering.

Spänningen var stor under den första delen av 50-talet inför den förestående omformningen av
det kinesiska jordbruket i en socialistisk riktning. Det var allmänt känt att i Sovjetunionen hade
upprättandet av kollektivjordbruken urartat till en fruktansvärt våldsam och blodig process. Mot
denna bakgrund tycks kollektiviseringen av jordbruket ha gått märkligt smärtfritt i Kina. Vissa

⁴⁸ Clubb, 1972, s. 359 och 364-365; *Documents of the Chinese Communist Party Central Committee*, Sept. 1956 —
Apr. 1969, band 1 s. 114-115 och 153.

former av kooperativt jordbruk organiserades på ett tidigt stadium av Folkrepublikens historia, och 1955-56 genomförde partiet en stort anlagd kampanj för att övertala bönderna att sluta sig samman i egentliga kollektivjordbruk (ofta kallade ”högre kooperativer”). Det normala blev hädanefter att jorden inte längre var böndernas privata egendom, utan ägdes av det kollektiv de tillhörde. Officiellt var därmed i princip socialistiska egendomsförhållanden upprättade på landsbygden.⁴⁹

Det nya som kom med Det stora språnget 1958 var bland annat försök att gå ett steg längre från socialismen, för att införa vissa element av en kommunistisk samhällsordning. Detta var i sanning ett våghalsigt försök, för kommunism var en samhällsform som ingen på verkligt allvar hade praktiserat förr. Det är, milt sagt, många förnuftiga människor som tvivlar på möjligheten av ett kommunistiskt samhälle av den form som det förespeglas i marxistisk litteratur — där staten skulle vara avskaffad (enligt den moderna kinesiska versionen skulle staten existera framgent, men den skulle bara ha den enda uppgiften att försvara landet mot yttre fiender) och där var och en fritt skulle få förse sig med det materiella goda efter behov.

Kinesernas försök att göra en framstöt mot kommunismen skedde vid upprättandet av folkkommunerna på landsbygden under Det stora språnget. Argumenteringen för en sammanslagning av kollektivjordbruk till de jättestora kommunenheterna fördes naturligt nog till en mycket stor del utifrån planläggnings- och produktionshänsyn, men vi ska i detta sammanhang bara se på de försök som gjordes, i en del fall, att införa ett element av det kommunistiska samhället.

Under kommunismen skulle var och en få efter behov. Några folkkommuner — vi vet inte hur många — lät 1958 sina medlemmar fritt få ta för sig av matvarulagren.⁵⁰ Det har sagts att det inte finns gränser för vad en kinesisk bonde kan äta om han fritt får ta för sig. Hur mycket kunde då 500 miljoner bönder konsumera om de obegränsat kunnat ta för sig av matvarulagren? Kina kunde ha ätit sig utfattigt. Lyckligtvis praktiserades systemet med fullständigt fri och oransonerad utdelning av matvaror bara på några ställen; de folkkommuner som försökte det måste betala dyrt senare.

Det bör anmärkas att partiledningen varit nog så förbehållsam i sina uttalanden om övergången till kommunismen. I en resolution från Politbyrån, antagen den 29 augusti 1958, underströks det att denna övergång hörde till framtiden. Inte desto mindre kom det snart utta anden från en ande håll om att kommunerna redan innehöll de första fröna till kommunismen. Därefter skedde det nog många överdrifter på det lokala planet; lokala kadrer revs med i den allmänna entusiasmen under den sista hälften av 1958, och de var ofta hämningslösa i sina stormningar framåt mot det kommunistiska samhället.

Förutom principen om att få efter behov, så var ett kriterium på det kommunistiska samhället att det skulle vara fritt från administrativa band och tvång. I folkkommunerna, som skulle innehålla vissa frön till kommunismen, märktes nog ofta en helt annan tendens. Många kadrer ingrep i folkets liv på ett sätt som väckte irritation eller direkt avsky. Bondfamiljer tvingades att ge upp sina familjemåltider för att övergå till att äta i kommunens gemensamma matsalar. Privata grytor och stekpannor samlades in (de skulle ju bli överflödiga tack vare den gemensamma bespisningen) och användes som råmaterial för stålproduktionen. Arbetsdisciplinen skärptes och organiseringen av arbetet kom att likna ett militärt system. Vi ska inte göra några försök att i detalj tränga in i vad Kinas 500 miljoner bönder upplevde under denna hektiska period; det var

⁴⁹ Chen, Theodore H. E., 1967, s. 187-190.

⁵⁰ Snow, Edgar: *The Other Side of the River: Red China Today*. London, Victor Gollancz Ltd., 1963, s. 434. (Även på svenska.)

inte på alla ställen det gick så tokigt till och det fanns nog stora skillnader i den politik som fördes på olika håll. Men att landet kommit in i en allvarlig situation rådde det inga tvivel om.⁵¹ Det var en situation som ledde till bittra strider inom själva högsta ledningen i Partiet.

Stridigheter i toppskiktet

I augusti 1959 fick försvarsministern Peng Dehuais karriär ett hastigt slut. Detta var officeren som 31 år tidigare hade lett sin upprorsavdelning upp till Jिंगgangshan för att förena sig med Mao. Sedan den gången hade han varit en av de allra främsta militära gestalterna i den kinesiska kommuniströrelsen, men nu var han slut. Vad var orsaken till att denne militäre veteran hade fördömts?

Peng hade påpekat många allvarliga brister hos folkkommunerna och hade kraftigt kritiserat vissa sidor av partiledningens politik under De stora språnget. Vidare hade han under en utlandsvistelse tagit kontakt med partiledningen i Sovjetunionen och gentemot Chrusjtjov givit uttryck åt sitt missnöje med tillståndet i Kina. Peng menade att Det stora språnget i hög grad hade skadat förhållandet mellan de kinesiska folkmassorna och det kinesiska kommunistpartiet. Hur allvarligt han såg på situationen kan bäst illustreras genom följande citat från den resolution daterad den 16 augusti 1959 vid vilken Centralkommittén fördömde honom:

”Gång på gång gick han så långt som att försäkra att om de kinesiska arbetarna och bönderna inte vore så bra som de är skulle en ungersk incident ha inträffat i Kina och det skulle ha varit nödvändigt att ta dit sovjetiska trupper”.⁵²

Peng Dehuais politiska fall är en mycket central händelse. Därifrån kan trådar dras framåt – det finns en nära förbindelse mellan denna händelse och den senare kulturrevolutionen. Och det har påståtts att det också kan dras trådar från Peng Dehuais fall och bakåt till en tidigare utrensning inom partiledningen. En av beskyllningarna mot Peng var att han tidigare hade slutit en hemlig allians med *Gao Gang*, en av Partiets toppledare, som hade blivit fördömd 1955.

Gao Gang hade spelat en viktig roll i uppbyggnaden av basområdet i Shaanxi vid tidpunkten för den Röda arméns huvudstyrkas ankomst dit efter Den långa marschen. Efter Japans kapitulation deltog han i ledningen av kommunisternas erövring av Nordöst-Kina (Manchuriet) och från 1949 dominerade han både partiapparaten och administrationen i denna region. Samtidigt som han behöll sin lokala maktställning i Nordöst-Kina fick han efterhand mycket höga ställningar inom den centrala maktapparaten i Peking; han blev medlem av Partiets Politbyrå, och i november 1952 blev chef för Statens Planeringskommission. När han senare kom i konflikt med partiledningen tycktes det delvis bero på hans krav på att professionella industriledare – och inte partikommittéer – skulle ha det avgörande ordet i industrin. Officiellt beskyldes Gao för att ha skapat intriger för att ytterligare bygga ut sin ställning inom den centrala maktapparaten i Peking, samtidigt som det hävdades att han betraktade Nordöst-Kina som sitt ”oavhängiga kungadöme”. I april 1955 fördömdes Gao Gang officiellt – men innan det gått så långt hade han begått självmord.⁵³

Det fanns också andra politiska ledare som föll i onåd. En rad framträdande personer utrensades tillsammans med Gao Gang och flera toppledare föll tillsammans med Peng Dehuai. Men det

⁵¹ Ibid. s. 434; *Documents of the Chinese Communist Party Central Committee, Sept. 1956 — Apr. 1969*, band 1 s. 129-130, 143-145 och 299-304; Clubb, 1972, s. 358 och 361.

⁵² *The Case of Peng Teh-huai*, s. 1-13 och 40; Charles, David A.: ”The Dismissal of Marshal P'eng Teh-huai,” *The China Quarterly*, No. 8 (October — December 1961) s. 63-76.

⁵³ Klein, Donald W. och Clark, Anne B.: *Biographic Dictionary of Chinese Communism, 1921-1965*, 2 band. Cambridge, Mass., Harvard University Press, 1971, band I s. 431-436.

fanns trots allt ett härdat garde av äldre revolutionsveteraner kvar i toppskiktet. Mao Zedong var ordförande i Partiet men han var alls inte allenarådande.

I verkligheten reducerades Maos maktställning 1959. Han hade engagerat sig starkt i Det stora språnget, och de svårigheter som detta ledde till har nog i vissa avseenden försvagat hans prestige. Redan i december 1958 hade det tillkännagivits att Mao skulle dra sig tillbaka som Folkrepubliken president men att han ville fortsätta som partiordförande. I april 1959 valde Den nationella folkkongressen Liu Shaoqi som Maos efterträdare på presidentposten. Senare under kulturrevolutionen meddelade rödgardistorganen att Mao trängts ut från presidentämbetet av den äregirige Liu och hans bundsförvanter.⁵⁴

Det fanns tillräckligt av starka friktioner inom det gamla gardet av högre ledare under tiden 1959-65 men det var friktioner som på den tiden i stort sett var fördolda för den västliga världen. Nu har vi åtskilligt bättre insikt i situationen, för spänningarna under den första delen av 1960-talet exploderade under den senare delen av årtiondet och många viktiga upplysningar kom därmed fram i ljuset. Det kan vara nyttigt att ge en kort översikt över vissa nyckelpersoner i det gamla gardet som fortfarande innehade maktpositioner omkring 1960 och att gruppera dem i belysning av deras senare öde, dvs. huruvida de hamnar på den maoistiska eller den ”antimaoistiska” flygeln vid den stora uppgörelsen under kulturrevolutionen.⁵⁵

Lin Biao övertog ställningen som försvarsminister vid Peng Dehuais fall 1959. Lin kontrollerade nu hären, och representerade en verklig maktfaktor då han ställde sig vid Maos sida under kulturrevolutionen. Som härförare hade Lin stora bedrifter bakom sig under kriget mot Guomindang före Den långa marschen, under kriget mot japanerna efter marschen och slutligen under inbördeskriget 1946-49. Lin Biao hade stått i nära förbindelse med Mao Zedong under den revolutionära kampen och han gav uttryck för entusiasm beträffande Maos idéer om krigföring.

Chen Boda hade arbetat som universitetslärare och samtidigt bedrivit kommunistisk underjordsverksamhet i Guomindang-Kina innan han 1937 reste till Yanan där han bland annat under en tid var Mao Zedongs sekreterare. Senare utvecklade han stor aktivitet som politisk skribent och han fick en mycket hög ställning i Centralkommitténs propagandaavdelning. Som redaktör för partiorganet *Honqui* (Den röda fanan) från 1958 och framåt bidrog han nog i betydande grad till utformningen av Partiets ideologiska linje. Chen Boda blev ordförande i Centralkommitténs kulturrevolutionsutskott 1966 och kom därefter att stå i allra första linjen i ledningen av de stora utrensningssaktionerna i partiapparaten och i administrationen.

Chen Boda och Lin Biao kom såtillvida ut på rätt köl ur den stora uppgörelsen i toppskiktet under Kulturrevolutionen. De överlevde kulturrevolutionen men till liten glädje för dem själva – för de föll en kort tid efteråt. En prominent medlem av det gamla gardet som behöll sin politiska position också efteråt var *Zhou Enlai*.

Zhou Enlai hade varit en av de högsta ledarna inom den kinesiska kommuniströrelsen alltsedan 1920-talet. Han var starkt involverad i partiledningens ”vänsteravvikelser” under den första delen av 30-talet, men han klarade trots detta senare av att behålla en ledande position. Under en lång period har han varit kommunistregimens mest aktiva talesman utåt, först i handlingar med Guomindang under den antijapanska enhetsfronten och senare med utländska regeringar. Han har varit Folkrepubliken statsminister sedan 1949 och under tiden 1949-58 var han också utrikesminister. I egenskap av statsminister måste han ha haft en kolossal arbetsbörda som den direkta

⁵⁴ Weiss, Thomas J.: *The Ruling Elite* (se Wu Yuan-li, 1973 s. 243-244).

⁵⁵ För biografier över dessa nyckelpersoner hänvisas till Klein och Clark: *Biographic Dictionary of Chinese Communism*.

ledaren av den enorma statsapparaten. Zhou Enlai deltog i ledningen av kulturrevolutionen på toppnivå, men i det sammanhanget tycks han ha varit talesman för en relativt moderat linje.

Det gamla gardet av högre ledare reducerades kraftigt under kulturrevolutionen. Bland de mest prominenta personerna som föll var Folkrepubliken president *Liu Shaoqi*, Partiets generalsekreterare *Deng Xiaoping*, Partiets propagandachef *Lu Dingyi* och borgmästaren och partichefen i Peking *Peng Chen*.

Liu Shao-Ch'i bedrev kommunistiskt organisationsarbete inom fackföreningsrörelsen redan under tidigare delen av 20-talet. Under tiden 1927-49 förde han en skiftande tillvaro. Delvis ledde han en kommunistisk underjordisk rörelse i Guomindang-Kina eller så drev han senare ett organisationsarbete bakom de japanska ockupationslinjerna; och delvis innehade han höga ställningar i de kommunistiska huvudkvarteren, i Ruijin och senare i Yanan. Han har en betydande skriftlig produktion bakom sig beträffande ideologiska och organisatoriska frågor som ideolog räknades han som nummer två i den kinesiska kommuniströrelsen, näst efter Mao Zedong. Liu hade en mycket stark ställning inom partiets toppskikt, efter 1949 innehade han olika centrala ställningar i Folkrepubliken statsapparat och kulmen i hans karriär var ställningen som Folkrepubliken president. Det var en gängse uppfattning att han ville bli Maos efterföljare som partiordförande, tills dess att han föll under kulturrevolutionen — och hans fall blev stort.

Deng Xiaoping bedrev under 20-talet organisationsarbete för Partiet i olika delar av Kina, och under den första delen av 30-talet var han i Det centrala sovjetområdet, där han aktivt tycks ha stött Mao Zedong i hans strid med partistyrelsen under de ”28 bolsjevikerna”. Teng tjänstgjorde under en längre tid som politisk kommissarie i armén och efter kommunisternas maktövertagande 1949 arbetade han med att organisera en provisorisk administrationsapparat i Sydväst-Kina. 1952 flyttade han till Peking där han under de följande åren raskt steg i graderna inom den centrala partiapparaten likaväl som i regeringsapparaten. Han blev Partiets generalsekreterare, sannolikt 1954.

Lu Dingyi ledde propagandaverksamheten i det kommunistiska ungdomsförbundet, i Partiet och i armén alltsedan den senare delen av 20-talet. Från 1945 och fram till sitt politiska fall 1966 var han med undantag av ett kortare avbrott chef för propagandaavdelningen i Partiets centralkommitté, och från januari 1965 var han också en kort tid Folkrepubliken kulturminister.

Peng Zhen bedrev också aktivt kommunistiskt organisationsarbete sedan 20-talet, och från 1938 och en tid framöver spelade han en ledande roll i administrationen av ett av de viktigaste basområdena bakom de japanska linjerna i Nord-Kina. Peng hade annars olika högt betrodda värv inom Partiet under Yananperioden. Också han fick efter 1949 en rad höga ställningar inom statsapparaten samtidigt som han behöll en stark position inom partistyrelsen. Speciellt för Peng Zhen var att han från 1949 dominerade den lokala partiorganisationen för staden Peking, och 1951 blev han också stadens borgmästare. Peng beskyldes under kulturrevolutionen för att ha byggt upp sitt eget ”oavhängiga kungadöme” i den lokala Pekingapparaten; det skulle visa sig vara ett ”kungadöme” med så starka befästningar att självaste Mao Zedong måste tillgripa kraftiga medel för att tränga igenom.

Det var många svåra problem som mötte toppskiktet i början av 1960-talet. Det kom till en allvarlig kris i landets ekonomi, vilket delvis nog får skyllas på fel som begåtts under Det stora språnget, delvis på missväxt för jordbruket, delvis på avbrytandet av de sovjetiska tekniska hjälpprogrammen. Ledningen måste arbeta hårt för att få landet på fötter igen. De ekonomiska planerna lades om efter Det stora språnget, folkkommunernas organisationsform modifierades mycket, och efter omläggningen kom den egentliga återuppresningen. Det var nu viktigt att

uppnå ett aktivt stöd från Kinas intellektuella i detta återuppbyggnadsarbete, och därför ansågs det nödvändigt att under åren 1961-62 genomföra en viss liberalisering beträffande vetenskap och intellektuellt liv. Denna liberalisering ledde på intet sätt till någon liknande öppen protestvåg som Kina hade bevittnat under perioden med ”de hundra blommorna” 1957, men det fanns trots detta vissa personer som gjorde bruk av den något friare atmosfären för att komma med kritik i en kamouflerad form mot självaste Mao Zedong, något som senare skulle leda till allvarliga uppgörelser under kulturrevolutionen.⁵⁶

Mao Zedong tycks inte ha varit så starkt engagerad i ledningen av den egentliga praktiska inrikespolitiken under tiden 1959-65. Han hade formellt sett inte längre någon toppställning inom statsapparaten sedan Liu Shaoqi hade övertagit presidentämbetet. I Partiet däremot var Mao fortfarande ordförande; men partiet hade också en generalsekreterare, Deng Xiaoping, och han hade nu den mer direkta ledningen av partifrågor på högsta nivå. Senare beklagade sig Mao över att Teng inte hade konsulterat honom om något som helst. Upplysningar som kom fram under kulturrevolutionen tycktes visa att det gradvis hade vuxit sig fram en stark irritation hos Mao både mot Liu och Deng, för att han kände att de hade ignorerat honom.⁵⁷

På det ideologiska planet var emellertid Mao aktiv. Han menade att allvarliga brister beträffande den ideologiska inställningen hade kommit till synes i litterära kretsar, bland kadrerna och bland folket i början av 1960-talet, och det ville han rätta till. Ett tal han höll på ett Centralkommittémöte i september 1962 blev upptakten till den landsomfattande kampanjen för ”socialistisk fostran” dvs. en vidare ideologisk skolning av folket. Mao hade här en god bundsförvant i Lin Biao som tidigare hade satt igång en massiv indoktrinering i armén. Mao tycktes ha varit helt nöjd med de resultat Lin hade uppnått i indoktrineringen av de väpnade styrkorna och snart ljöd ett nytt slagord över Kina: ”Lär av Folkets Befrielsearmé”. Och både armén och folket skulle studera verken av landets stora ideolog Mao Zedong.⁵⁸

1965 kom det till en kris i förhållandet mellan Mao och Lin å den ena sidan och vissa andra medlemmar av det gamla gardet å den andra sidan. Det spända läget måste nog bl.a. ses mot bakgrunden av amerikanarnas upptrappning av kriget i Vietnam; det fanns en utbredd rädsla för att USA ytterligare skulle utvidga kriget genom ett angrepp på Kina. En stor spricka uppstod inom ledningen av Folkets Befrielsearmé. Stabschefen i armén, en gammal veteran vid namn Luo Ruiqing, fördömdes i november det året. Officiellt upplystes det bland annat om att Luo använde en borgerlig militär linje i opposition mot den proletära militära linjen; omsatt till ett mer konkret språkbruk skulle det kanske betyda att han mot bakgrunden av faran för krig mot en av världens stor- makter betonade betydelsen av moderna tekniska hjälpmedel i krigföringen, i motsättning till Maos och Lins idéer om att den mänskliga faktorn i sista hand var avgörande. Luo hade i varje fall engagerat sig starkt i striden — en av anklagelsepunkterna var att han, istället för att rätta till sina fel, hade försökt att begå självmord genom att hoppa ut från en hög byggnad.⁵⁹

Vid den tiden hade Mao kommit i en skarp konflikt med Peng Zhen och det ser också ut som om han redan hade ett ganska kyligt förhållande till Liu Shaoqi, Deng Xiaoping och Lu Dingyi. Den första fasen av kulturrevolutionen hade börjat; Mao ville gå radikalt till väga men flera av de allra mest prominenta medlemmarna av det gamla gardet tycktes ha försökt att bromsa hans strävanden.

⁵⁶ Goldman Merle: ”The Unique 'Blooming and Contending' of 1961-1962.” *The China Quarterly*, No. 37 (January — March 1969), s. 54-83.

⁵⁷ Ch'en, Jerome, 1969, s. 94; Weiss, Thomas J.: *The Ruling Elite* (se Wu Yuan-li, 1973, s. 243-244).

⁵⁸ Dutt, Gargi och Dutt, V. P.: *China's Cultural Revolution*. London, Asia Publishing House, 1970, s. 13-24.

⁵⁹ *CCP Documents of the Great Proletarian Cultural Revolution*, 1966-1967, s. 31-32.

Den stora proletära kulturrevolutionen

Kulturrevolutionen lanserades ursprungligen av Mao på ett möte i Centralkommittén i september 1965 och den kan ses som en fortsättning av hans kamp på den ideologiska fronten, eller hans kamp för att övervinna kätterskt ”borgerliga” tankar bland folket. Sådana partiledare som Peng Zhen och Lu Dingyi hade sina helt speciella skäl till att streta emot. Peng var partichef och borgmästare i Peking medan Lu var chef för Centralkommitténs propagandaavdelning; och det var precis bland personer som var knutna till propagandaavdelningen och inom staben i parti- och kommunapparaten i Peking som de antimaoistiska tankarna hade haft några av sina främsta talesmän.

Vi måste nu gå tillbaka till den relativt liberala perioden 1961-62. På den tiden hade det i vissa litterära kretsar getts uttryck för en skarp kritik mot Mao för den politik han hade fört under Det stora språnget och samtidigt blev Peng Dehuai föremål för beundran därför att han hade vågat protestera. Ett exempel på den kritik som den gången kom fram, i kamouflerad form, var ett drama skrivet av historikern Wu Han som tjänstgjorde som vice borgmästare under Peng Zhen i Peking. Dramat, *Avskedandet av Hai Rui*, handlar om en rättskaffens ämbetsman på 1500-talet, Hai Rui, som försökte ta sig an böndernas sak med den påföljd att han avskedades av kejsaren. Det antogs att Hai Rui skulle symbolisera Peng Dehuai, medan den orättfärdige kejsaren stod för Mao Zedong.⁶⁰

Mao själv var av den uppfattningen att dramat var ett angrepp mot honom. Och det hade också visat sig andra osunda tendenser i Peking-apparaten, där Peng Zhen var chef. Hösten 1965 hade Mao tydligen bestämt sig för att röja upp i Peng Zhens ”oavhängiga kungadöme”.

På centralkommittémötet i september 1965 var ironiskt nog Peng Zhen utsedd till ordförande för en grupp på fem personer som skulle leda kulturrevolutionen. Men Mao hyste liten tilltro till den skaran, och han insåg att han måste ta sakerna i egna händer. Han kunde inte använda sig av de normala partikanalerna, för han rustade sig nu till ett angrepp mot själva partiapparaten.

Varför ville Mao sätta igång hela detta uppror? Att han kände sig personligen sårad av förtäckta angrepp som någon författare riktat mot honom något år tidigare kan inte vara hela förklaringen. Mao hade levat för den kinesiska revolutionen och när han nu närmade sig slutet av sitt aktiva liv fruktade han att revolutionen skulle stagnera. I Sovjetunionen hade den revolutionära glöden falnat och detsamma kunde hända i Kina. Mao ville därför kraftigt ruska om i den kinesiska parti- och regeringsapparaten för att förhindra att det hela stelnade till i byråkratiska former på samma sätt som det gjort i Sovjetunionen.

Beträffande igångsättandet av angreppet kunde Mao lita på stöd från Lin Biao, och han tycks också ha allierat sig med vissa andra toppledare som Chen Boda och Zhou Enlai. En person som skulle komma att spela en mycket viktig roll hörde inte till Partiets toppskikt, men kom i alla fall från den allra närmaste kretsen runt Mao, och det var hans egen hustru Jiang Qing. Vidare knöt Mao kontakter med partikommittén för Shanghai; Shanghaikommittén användes som utgångspunkt för angrepp mot Pekingkommittén där Peng Zhen var chef. Den 10 november lät Shanghaikommittén publicera en artikel med ett skarpt angrepp på viceborgmästaren Wu Han för *Avskedandet av Hai Rui*. Wu Hans chef, Peng Zhen kände tydligen sitt ”oavhängiga kungadöme” i Peking hotat, och hans oro blev än starkare ca tre veckor senare, då arméns huvudorgan *Jiefangjun bao* (Befrielsearméns Dagblad) stödde angreppet. Flera månader senare, någon gång på våren 1966 avsattes Peng Zhen som förste sekreterare för partikommittén i Peking och det

⁶⁰ Goldman, Merle: ”The Unique 'Blooming and Contending' of 1961-1962.” *The China Quarterly*, No. 37 (January — March 1969), s. 54-83.

företogs en kraftig upprensning i den lokala apparaten

Det var inte bara i Peking som Mao och hans folk gick till aktion under den tidigare delen av 1966. I olika delar av Kina utfördes det en rektifierings- och utrensningsskampanj inom partiorganisationerna, och det försiggick en kampanj mot ideologiskt sett opålitliga element inom universiteten och andra läroanstalter. Kampanjerna stöddes kraftigt av arméns propagandaapparat och det blev snart klart att det var försvarsministern Lin Biao som nu skulle vara numro två i hierarkien, näst efter Mao Zedong – det var inte längre Liu Shaoqi som hade andra platsen. Men innebar kulturrevolutionen annars något nytt? Kina hade sett liknande kampanjer. Till att börja med utgick aktionsgrupperna i stort sett från Partiet, och så länge det var fallet så kunde kampanjen trots allt bara bli av begränsad räckvidd. Man kunde inte förvänta sig att partiapparaten skulle likvidera sig själv. I det fall att apparaten skulle krossas så krävdes en verkligt radikal yttre maktfaktor.

Och en sådan maktfaktor uppstod med *rödgardisterna*. Den första rödgardistgruppen bildades under en ideologisk kampanj vid Qinghua-universitetet i Peking. Det hade uppstått förvirring och fraktionsstrider under kampanjen och det var inte längre klart vem som skulle representera de äkta revolutionärerna. Radikala elever vid ett gymnasium knutet till universitetet organiserade sig, kallade sig själva rödgardister, och krävde rätten att få göra uppror mot ”revisionismen”. Man kan fråga sig huruvida denna grupp uppstod spontant eller om den kom till stånd efter uppmuntran från högre ort. Men efter det att gruppen hade organiserat sig mottog den erkännansamt budskap från Mao Zedong och det betydde att rödgardiströrelsen spred sig med en svindlande fart.

Rödgardiströrelsen tycktes vara ett ohyggligt vapen i en maktkamp. Dessa purunga skolbarn och studenter kunde inte förväntas ha något särdeles kritiskt sinne. De hade på förhand lärts upp i maoistisk ideologi och nu fick de den lilla röda boken med Maocitat i handen. De hade en ungdomlig längtan till hjältedåd, men de hade inte tidigare fått anledning att delta i revolutionär kamp. Nu skulle de vara kulturrevolutionens avantgarde.

Mao Zedongs maktposition var nu mycket stark. Han hade rödgardisterna som kunde användas som revolutionens stormtrupper, och genom Lin Biao hade han kontroll över armén — en enorm maktfaktor som kunde hållas i reserv. Mao behövde inte längre följa de normala spelreglerna för partipolitiken. Han lät inkalla ett möte i Centralkommittén i augusti 1966, men utom Centralkommitténs egna medlemmar fick också en del ivriga Mao-förkämpar bland studenter och universitetslärare tillåtelse att närvara. Atmosfären var sådan att den inte inbjöd till några invändningar. Mötet blev utgångspunkt för en kraftig intensifiering av kulturrevolutionen; det beslöts bland annat att man skulle företa en utrensningssaktion mot folk i högre ställningar som ”gick den kapitalistiska vägen”.

Det skulle visa sig att bland de personer som ”gick den kapitalistiska vägen” fanns själva Folkrepubliken president och tidigare numro två i partihierarkien Liu Shaoqi, Partiets generalsekreterare Deng Xiaoping, Partiets propagandachef Lu Dingyi och tidigare partichefen i Peking Peng Zhen. Dessa revolutionära veteraner gick nu en sorglig tid till mötes. De miste allt politiskt inflytande och det sattes igång en intensiv propagandakampanj mot dem. Vid en senare tidpunkt, i april 1967, släpades Lu Dingyi, Peng Zhen och några andra f.d. höga ledare fram och förödmjukades å det grövsta under ett massmöte som arrangerats av rödgardisterna i Peking.

Under tiden hade rödgardisterna gått till aktion i hela Kina. Detta skulle vara en proletär revolution och nu skulle man göra upp med resterna av det borgerliga. I augusti 1966 företog man i en rad städer i landet husundersökningar och konfiskeringar hos individer som fortsatt att föra ett borgerligt levnadssätt.

I augusti och september sändes rödgardistavdelningar ut från Peking till landets provinser för att organisera utrensningar i de lokala partikommittéerna. Rödgardisterna krävde att de lokala partiledarna skulle sätta igång en omfattande kritik och självkritik, och när kravet inte efterkoms gick de till väldiga angrepp mot partikommittéernas kontor. Men de lokala partiledarna organiserade vid flera tillfällen arbetare, bönder eller egna rödgardistavdelningar till sitt eget försvar. Många människor skadades under dessa strider och även liv gick till spillo. Högsta ledningen i Peking blev bekymrad över oroligheterna, inte minst på grund av att produktionen kunde hindras och det kom därför snart till en temporär ”vapenvila”.

Månaderna oktober-november 1966 användes till en stor del för att bygga ut och konsolidera rödgardiströrelsen. Denna fortsatte att växa med rasande fart över hela Kina. Flera miljoner rödgardister från provinserna reste till Peking för att se Mao och för att få instruktioner från högsta ledningen. Representanter för armén gav rödgardisterna politisk och militär fostran. I stället för fysiskt våld fördes det under denna tid kritikkampanjer med hjälp av väldiga väggplakat; bland Kinas högsta ledare var det nog bara ett fåtal som undgick att bli föremål för denna form av kritik.⁶¹

Rödgardisterna skulle hädanefter inte bli ensamma om att vara revolutionens stormtrupper. De fick sina bundsförvanter — eller rivaler — bland radikala arbetare och andra som organiserade sig i grupper under beteckningen ”revolutionära rebeller”.

Med hänsyn till centralledningen så var den ursprungliga kulturrevolutionära gruppen under Peng Zhen nu för länge sedan avskaffad och i stället hade det i anknytning till Centralkommittén upprättats en verkligt revolutionär grupp med Chen Boda som ordförande och Jiang Qing som viceordförande. Andra framträdande toppledare på nivån omedelbart under Mao själv, var Lin Biao och Zhou Enlai. Det var två mot varandra stridande hänsyn som i hög grad bestämde toppskiktets direktiv — å ena sidan var det rädslan för att revolutionen skulle stagnera och å den andra sidan var det oron för att det skulle uppstå ett administrativt kaos och allvarliga hinder för produktionen. Det gavs därför tidvis mycket radikala order medan det vid andra tillfällen kom direktiv av ett mer modererande innehåll.

I december 1966 började en ny radikal period, då rödgardisterna besatte vissa offentliga kontor i Peking. I januari 1967 gick ”de revolutionära rebellerna” till aktion för att gripa makten i Shanghai, och de fick stöd från allra högsta håll. Snart kom det återigen till blodiga sammanstötningar i olika delar av Kina, då ”rebellerna” och rödgardisterna gick till angrepp för att överta kontrollen över parti- och administrationsapparaten likaväl som över industriföretagen.

I direktiven från högsta ledningen talades det om aktioner mot ett mindre antal personer i ledande ställningar som ”gick den kapitalistiska vägen”, men bland rödgardisterna och ”de revolutionära rebellerna” fanns det en tendens att angripa parti- och administrationsapparaten som helhet. Dessa angripare hade begåvning och makt att ödelägga det gamla, men de var inte i stånd till att skapa någon ny ordning. Det kunde verka som om Kina hotades av kaos och anarki.

Det var vid denna tidpunkt som armén beordrades att ingripa, officiellt för att stödja revolutionen, men i verkligheten lika mycket för att skapa ordning. Det infördes nu militär kontroll över den lokala administrationen och i viss utsträckning övertogs administrativa uppgifter direkt av arméns apparat.

Men det var inte meningen att införa ett rent militärt styre. De högsta ledarna i Peking satsade på

⁶¹ Dutt och Dutt, 1970, s. 24-67; Bridgham, Philip: ”Mao's ”Cultural Revolution”: Origin and Development.” *The China Quarterly* No. 29 (January — March, 1967), s. 1-35.

uppbyggandet av revolutionskommittéer som från och med denna tidpunkt skulle leda administrationen i Kinas provinser och dessa kommittéer skulle bestå av tre komponenter: 1. representanter för den ”revolutionära vänstern” dvs. ”de revolutionära rebellerna” och rödgardisterna; 2. representanter för armén; 3. partikadrer som hade visat en verklig revolutionär inställning. Upprättandet av dessa kommittéer var emellertid en komplicerad uppgift. De första av dem etablerades redan 1967, men det skulle gå mer än ett år innan revolutionskommittéer på provinsnivå hade byggts upp i hela Kina.

Och under tiden fortsatte oroligheterna med blodiga sammanstötningar hela 1967..”De revolutionära rebellerna” och rödgardisterna gick till aktion för att hindra det gamla systemet från att återinföras under nya former — det kunde hända om t.ex. för många av de gamla kadrenas rehabiliterades. ”Rebellerna” och rödgardisterna gick också då och då till angrepp mot arméns lokaler, där de bl.a. försåg sig med vapen. Det fanns en tendens bland dessa ytterlighetsselement att se på armén som en konservativ faktor som ville undertrycka revolutionsglöden. En händelse i juli, då den militära överkommendanten i Wuhan gjorde sig skyldig till olydnad mot högsta ledningen i Peking, ledde till ytterligare misstänksamhet mot armén. Naturligtvis hade armén makt nog för att slå ned på ”rebellerna” men den fick inte lov att använda sig av den; i allmänhet var det förbjudet för de väpnade styrkorna att öppna eld i dessa sammanhang (med ett visst undantag när det gällde att förhindra vapenstölder) .

Det blev också efter hand nog så kaotiska tillstånd inom den till ytterligheter gående revolutionära högerflygeln. Rödgardisterna och ”rebellerna” splittrades i fraktioner och det kom till inbördes strider mellan de olika fraktionerna.⁶²

Också under 1968 rådde det allvarliga oroligheter, men efter hand blev förhållandena alltmer ordnade under ledning av nya revolutionskommittéer. Den nionde partikongressen i april 1969 kan kanske sägas i stort sett markera slutet på kulturrevolutionen.

Kulturrevolutionens verkan på utbildningssektorn var mycket omfattande. Då undervisningen på universitetsnivå upptogs igen 1968 efter ca två års avbrott, lades rekryteringssystemet om. Förut hade det till en mycket stor del varit barn från borgerliga familjer som avgått med segern i kampen om platserna vid de högre läroanstalterna. Tack vare det kulturarv de hade med hemifrån uppnådde de tämligen ofta bättre examensresultat än barn från arbetar- eller bondefamiljer. Nu skulle det bli annorlunda — arbetarna och bönderna skulle få bättre möjligheter att nå fram till en högre utbildning.

Under loppet av de senaste åren har förhållandena i Kina varit stabilare, men vi vet lite om den nya organisationsstrukturen. Partiapparaten har till en viss del återuppbyggts, men uppbygggnadsarbetet har tydligt stött på stora problem.

De senaste åren har inte varit fria från dramatiska händelser. Det har också förekommit manfall inom den del av toppskiktet som överlevde — politiskt sett — kulturrevolutionen. Sedan 1970 har Chen Boda varit i onåd. Han hörde sannolikt till dem som gick för långt i sin vänster-radikalism. Och Lin Biao är borta. Det har upplysts om (från den kinesiska ambassaden i Algeriet) att Lin dödades i september 1971 under en flygplansstörtning i Mongoliet då han efter ett misslyckat kupp försök försökte fly till Sovjetunionen.

För övrigt säger det sig själv att revolutionära veteraner som var aktiva under 20-talet inte kan fortsätta mycket länge. Mao Zedong fyllde 80 år i december 1973. Och Zhou Enlai är ca 75.

⁶² Waller, 1970, s. 67-75; Clubb, 1972, s. 403-422; Bridgham, Philip: ”Mao's Cultural Revolution in 1967: The Struggle to Seize Power.” *The China Quarterly*, No. 34, (April — June, 1968), s. 6-37.

Vem ska överta högsta ledningen i Kina? Och vad viktigare är — hur ska framtiden bli för Kinas ca 800 miljoner invånare?

Det har sagts att man inte ska spå, speciellt inte om framtiden. Erfarenheten har visat oss att vi mest av allt ska akta oss för att spå om Kinas framtid.

Lästips

Om Kulturrevolutionen

[Resolution om "kulturrevolutionen"](#). Den berömda resolutionen från Fjärde Internationalens 9:e världskongress 1969

Isaac Deutscher: [Den stora Kulturrevolutionen](#) (artikel)

Munthe-Kaas och Gittings: [Maos kulturrevolution](#) (bok)

Martin Fahlgren: [Den svenska vänstern och kulturrevolutionen i Kina](#) (artikel)

Om relationerna mellan de kinesiska kommunisterna och Sovjet/Stalin

Martin Fahlgren: [Mao, KKP och frågan om Stalin](#)

Martin Fahlgren: [Kina, Albanien och Sovjetunionen 1956-57](#)